

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce:

Mimořádný lidový soud v Litoměřicích 1945 – 1948

Rozbor „představení“ Heinricha Jöckela v soudní síni

Vypracovala: Michaela Boučková

Vedoucí práce: PhDr. Martina Ondo Grečenková, Ph.D.

Praha, 2016

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. 4. 2016

Michaela Boučková

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Martině Ondo Grečkové, Ph.D. za vedení práce, především za její vstřícný přístup a cenné rady.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Prameny a literatura.....	7
3. Metodologie.....	13
4. Situace v Litoměřicích v roce 1945.....	16
5. Mimořádné lidové soudy.....	18
5.1 Mimořádný lidový soud v Litoměřicích.....	25
6. Přehled rozsudků Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích.....	27
7. Osoba Heinricha Jöckela.....	32
7.1 Heinrich Jöckel a jeho cesta do Terezína.....	32
7.2. Velitel Heinrich „Pind’a“ Jöckel.....	34
8. Hlavní přelíčení.....	38
8.1. Způsob přelíčení.....	39
8.2. Nejdůležitější svědectví.....	40
9. Soudní proces jako divadlo.....	44
9.1. Fasády.....	46
9.2. Týmy.....	54
9.3. Regiony.....	55
10. Ohlasy ve vybraném dobovém tisku.....	58
11. Závěr.....	61
12. Přílohy.....	63
13. Použitá literatura.....	66

1. Úvod

Psal se rok 1945, právě skončila 2. světová válka a německá okupace Čech a Moravy. Po Němcích tu však zůstala nenávist a touha po odplatě. Tuto nenávist vůči všemu německému nešířil jen lid, ale také politické špičky. Edvard Beneš pronesl první projev osvobozené Praze, kde se objevily výrazy jako „vylikvidování“ Němců a Maďarů. Budoucí ministr spravedlnosti Prokop Drtina ve svém projevu také zmínil nutnost vyhnání Němců z naší země. Komunisté v čele s Klementem Gottwaldem podporovali divokou retribuci.¹

Lidé tento postoj sdíleli a nastala tak doba chaosu, kdy bylo prolito mnoho německé (mnohdy nevinné) krve.² Němečtí zločinci, skuteční či domnělí, a také čeští kolaboranti byli zatýkáni a uvězněni do některého z přibližně 500 internačních táborů, které se tu v roce 1945 nacházely.³ A jelikož je známou pravdou, že násilí plodí opět jenom násilí, tyto internační tábory (které často vedli, či v nich dozороvali bývalí vězni) byly místem podobných násilností a bezpráví jako pod vedením nacistů. Nutno podotknout, že stejná situace byla i v ostatních evropských státech, v největší míře si lid „vyřizoval účty“ s Němci ve Francii.⁴

Situace byla neúnosná, brněnští zástupci prosili o zřízení soudní instituce pro souzení kolaborantů, jinak prý hrozí masové lynčování. Vláda samozřejmě na zřízení takové instituce intenzivně pracovala, ale stále se nemohla shodnout na konečném znění retribučního dekretu, kvůli naléhavosti situace však narychlo zřídila Mimořádný lidový soud v Brně, který začal soudit 8. června 1945.⁵ Spravedlnost do svých rukou tedy konečně převzala vláda a začala zřizovat další mimořádné lidové soudy, které měly trestat zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich pomahači z řad českého lidu.

Ve své práci se budu zabývat jedním z těchto soudů, a to Mimořádným lidovým soudem, který působil v Litoměřicích. Pramennou základnu tohoto zkoumání bude představovat fond Mimořádný lidový soud Litoměřice, uložený ve Státním oblastním archivu Litoměřice.

¹ Divoká retribuce je výraz pro mimoprávní akty násilí.

² FROMMER, Benjamin, *Národní očista, Retribuce v poválečném Československu*, Praha, Academia, 2010, s. 72

³³ STANĚK, Tomáš, *Tábory v českých zemích 1945-1948*, Tilia, 1996, s. 27-28

⁴ Frommer, cit. d., s. 95

⁵ *Ibid.*, s. 98-99

V příslušné kapitole sestavím přehled rozsudků tohoto soudu. Vzhledem k rozsáhlosti fondu (2.238 spisů) jsem po pečlivém studiu vybrala jeden proces, který svým rozsahem a důležitostí převyšuje všechny ostatní, k podrobnému zkoumání. A sice proces s Heinrichem Jöckelem, bývalým velitelem policejní věznice na Malé Pevnosti v Terezíně, která byla za 2. světové války policejní věznicí gestapa.⁶

Jedná se o mimořádný případ, který si vyžádal přítomnost zástupců USA, SSSR, Anglie, Francie, Belgie, Holandska, Polska, Jugoslávie a Lucemburku.⁷

Tento proces bude pro předkládanou práci stěžejní. Na základě dramaturgické analýzy Ervinga Goffmana rozeberu „představení“, které Jöckel v soudní síni předvedl. Také se zaměřím na to, jak proces s Jöckelem vnímal vybraný dobový tisk. V neposlední řadě pak pomocí archiválií přiblížím osobu Jöckela.

⁶ Gestapo je zkratkou pro *Geheime Staatspolizei*, tedy tajná státní policie.

⁷ *Státní okresní archiv Litoměřice* (dále jen SOA Litoměřice), fond Mimořádný lidový soud Litoměřice, Inventář k fondu z roku 1961

2. Prameny a literatura

Prameny

Pramennou základnou mého zkoumání je fond Mimořádný lidový soud Litoměřice (dále jen MLS), který je uložen ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Jedná se o mimořádný fond, jelikož litoměřický MLS soudil řadu nacistů a kolaborantů.

Celkem se u MLS projednalo 2 673 případů, ve fondu najdeme 2 238 případů. Chybí tedy 435 spisů, které se dle inventáře nedochovaly, byly odcizeny, nebo se zkrátka ztratily.

Jazyk je převážně český a spisy jsou psány strojově. V případě spisů nacistů se objevují dokumenty psané v němčině, ale ty důležité jsou přeloženy do češtiny.

Zaměřila jsem se tedy na zmiňovaný proces s Heinrichem Jöckelem. Dokumenty týkající se procesu jsou uloženy ve třech kartonech (Lsp 1200/46 kr. č. 69, 70, 71).

Fond obsahuje prameny institucionální původu.⁸ Najdeme zde dva výslechy Jöckela. Výslech bývalého dozorce Wilhelma Schmidta a jeho následné konfrontace s Jöckelem a výslech bývalého dozorce Theodora Hohause. Většinu spisu tvoří velké množství svědeckých výpovědí proti H. Jöckelovi z řad bývalých vězňů policejní věznice.

Dále se zde nachází protokol z hlavního přelíčení s Jöckelem. Tento protokol využívám v kapitole *Hlavní přelíčení a Soudní proces jako divadlo*, je tedy na místě osvětlit, že je psán pouze česky. Nejde o Jöckelovu autentickou výpověď, ale o překlad, který byl napsán většinou ve třetí osobě. Uvědomuji si, že takto vytvořený dokument může obsahovat důsledky „lidské nedokonalosti“.

V Jöckelově obsáhlém spise nejdeme také korespondenci týkající se obviněného, kterou dostával předseda senátu JUDr. Beneš, nebo seznam zemřelých na Malé Pevnosti.

Častým jevem v dokumentech je komolení a počešťování německých jmen (Jindřich místo Heinrich, Royko místo Rojko apod.)

MLS Litoměřice soudil také SS dozorce známé z Malé Pevnosti a to, Antona Mallotha (Lsp 153/48), Wilhelma Schmidta (Lsp 1285/46), A. Neubauera (Lsp 132/48), R. Buriana (Lsp

⁸ HROCH, Miroslav, *Úvod do studia dějepisu*, Státní pedagogické nakladatelství, n. p., Praha, 1985, s.143

107/48) a A. Bauera (Lsp 37/45). Uvědomuji si, že jde o významné procesy, rozsah mé práce by byl však mnohokrát překročen, kdybych se rozhodla podrobně zkoumat i tyto procesy. Proces s jejich velitelem je nejvýznamnější a odhalí mnoho informací i o těchto dozorcích.

Co se týče vnější kritiky pramenů, tak vzhledem k institucionální povaze pramenů a místě jejich uložení, není o jejich pravosti pochyb.

Pokud vycházím ze svědeckých výpovědí, tak si uvědomuji, že informace, které jsem touto cestou získala, jsou velmi subjektivní a poskytují pouze náhled do vzpomínky na individuální prožitek jednotlivce.

V archivu Památníku Terezín je uložen pramen osobní povahy⁹, a sice vlastnoručně psané poznámky JUDr. Zdeňka Beneše, které se zachovaly v jeho pozůstalosti. Beneš byl předsedou senátu, který Jöckela soudil, a ve svých poznámkách o významu procesu přemýšlel. Zřejmě šlo o podklady k přednášce, v úvodu poznámek je oslovení publika.

O osobě Beneše a zejména o jeho osudu po procesu s Jöckelem a o jeho stranické příslušnosti se mi bohužel nepodařilo zjistit nic zásadního. V případě těchto poznámek si taktéž uvědomuji jejich subjektivitu a nutnost srovnání s jinými prameny.

Mezi použité prameny patří i knižně vydané vzpomínky Jaroslava Drábka¹⁰, který v nich velmi poutavým způsobem přiblížil tehdejší napjatou atmosféru. Pan Drábek byl jedním z osvětimských vězňů a zanedlouho poté se stal veřejným žalobcem Mimořádného lidového soudu v Praze, který soudil mj. i K. H. Franka.¹¹

Dalšími knižně vydanými prameny použitými v mé práci jsou Dekrety prezidenta Edvarda Beneše z roku 1945.¹²

Dobový tisk

V kapitolách o soudním procesu vycházím i z dobového tisku, konkrétně jde o *Rudé právo*, *Svobodné slovo*, *Lidovou demokracii* a *Mladou frontu*.¹³ Tedy čtyři z deseti nejčtenějších periodik své doby.¹⁴

⁹ HROCH M., cit. d., s. 155

¹⁰ DRÁBEK, Jaroslav, *Z časů dobrých i zlých*, Praha, Naše Vojsko, 1992

¹¹ Karl Hermann Frank byl německým státním ministrem pro Protektorát Čechy a Morava.

¹² *Dekrety prezidenta Edvarda Beneše z roku 1945*, Adonia, 2002

Při práci s periodikou je důležité uvědomit si skutečnost, že noviny se snaží čtenáře ovlivnit svým subjektivním názorem.¹⁵ Reportáže ze soudní síně jsou pro můj výzkum nepochybně přínosem, nelze je však brát za zcela pravdivé a pokud možno je ověřovat na základě jiných dostupných pramenů, v tomto případě zmíněného protokolu z hlavního přelíčení.

V následujících řádcích považuji za nezbytné zmíněná periodika alespoň krátce představit.

Společným tématem poválečných periodik byla očista společnosti od kolaborantů, vypořádání se s Němci a všeobecným cílem společnosti bylo nastolení národní jednoty. Tato snaha byla politicky vyjádřena vytvořením *Národní fronty Čechů a Slováků*.¹⁶

Periodika vydávaná v tomto sjednocujícím duchu byla však rozdílně politicky zaměřená. A jako na takové je potřeba na ně nahlížet.

Deníky jsem pod sebe v následujících řádcích seřadila sestupně podle výše jejich průměrného denního nákladu.¹⁷ Nejlépe si stálo *Rudé právo*, jeho průměrný denní náklad činil 500 000 výtisků, u *Svobodného slova* to bylo 300 000 výtisků. Průměrný denní náklad *Lidové demokracie* čítal 185 000 výtisků. Náklad nově založené *Mladé fronty* pak činil 80 000 výtisků.¹⁸

Rudé právo bylo ústředním tiskovým orgánem Komunistické strany Československé (dále jen KSČ). KSČ vznikla v letech 1920 – 1921. Velký vliv na ni měl Sovětský svaz, který byl stranou vnímán jako vzorový státní útvar. Strana měla velkou podporu u dělníků a zčásti i u mládeže a inteligence.¹⁹ V *Rudém právu* převažovala stranická propaganda. Během protektorátu pak zrušili nacisté velké množství novin a časopisů, včetně *Rudého práva*. Komunisté však dál vydávali ilegální *Rudé Právo* a to až do konce války.²⁰ Po osvobození

¹³ Mladé Fronty se mi z období Jöckelova procesu podařilo získat jen několik výtisků, nelze tedy hovořit o zmapování všech reportáží ze soudní síně.

¹⁴ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Portál Press., Praha, 2010, s. 118

¹⁵ ORSÁG, Petr, *Mediální text jako pramen: možnosti a limity jeho interpretace*, Prešovská univerzita, Prešov, 2008

¹⁶ KONČELÍK a kol., cit. d., s. 118

¹⁷ V roce 1947.

¹⁸ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPLLOVÁ, Barbora, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Grada Publishing Press., 2011, s. 233

¹⁹ *Ibid*, s. 50 - 51

²⁰ *Ibid*, s. 103

začalo *Rudé Právo* opět vycházet v legální podobě. V poválečném období se KSČ rychle vyvíjela v nejsilnější stranu, což potvrdila ve volbách, v květnu 1946. KSČ měla velký vliv na většinu médií a to i před 25. únorem 1948, kdy převzala moc v zemi.²¹

Svobodné slovo bylo ústředním deníkem Československé strany národně socialistické (dále jen ČSNS). Strana byla založena v letech 1918 – 1926. Od začátku fungování byla strana nakloněna hradní politice a demokracii. Mezi její cílovou skupinu patřila nižší střední a nižší vrstva. Byla zaměřena spíše na Čechy než na Moravu a spíše na velká města. Ústřední tiskový orgán ČSNS byl založen roku 1907 pod názvem *České slovo*. Během Protektorátu Čechy a Morava bylo *České slovo* vydáváno pod nacistickým diktátem dále. Po osvobození došlo k přejmenování deníku na *Svobodné slovo*.²² Přejmenování deníků vycházejících za protektorátu byla nutnou ukázkou distance od protektorátní minulosti.²³

Lidová demokracie byla ústředním tiskovým orgánem Československé strany lidové (dále jen ČSL). Strana vznikla v letech 1918 – 1919. ČSL byla stranou politického katolicismu a kladla důraz na společenské a kulturní hodnoty spjaté s katolickou vírou. Od roku 1922 vycházely *Lidové listy*, ústřední tiskový orgán strany.²⁴ *Lidové listy* byly jedny z periodik, které vycházely i v protektorátu, podléhaly ovšem přísné cenzuře okupantů.²⁵ V roce 1945 byla ČSL jednou z obnovených stran a z *Lidových listů* se stala *Lidová demokracie*.²⁶

Mladá Fronta pak patřila k zcela novým poválečným deníkům. V květnu 1945 začala vycházet jako list *Svazu české mládeže*.²⁷

Pro poválečná média byl klíčovým dokumentem tzv. *Košický vládní program*²⁸, který mj. zaručoval svobodu slova a deklaroval politickou a kulturní orientaci na Sovětský Svaz. Tisk měl sloužit výhradně lidu a zájmům státu, soukromé zájmy byly zapovězeny.²⁹

²¹ *Ibid.*, s. 124 - 126

²² KONČELÍK a kol., cit. d., s. 116

²³ BEDNAŘÍK a kol., cit. d., s. 233

²⁴ KONČELÍK a kol., cit. d., s. 46 - 47

²⁵ *Ibid.*, s. 94

²⁶ *Ibid.*, s. 116

²⁷ BEDNAŘÍK a kol., cit. d., s. 233

²⁸ z 5.4.1945.

²⁹ KONČELÍK a kol., cit. d., s. 115

Literatura

V teoretické části vycházím z následující sekundární literatury. Stěžejní prací, která mne srozumitelně uvedla do děje a poskytla základní vhled, je kniha Mečislava Boráka *Spravedlnost podle dekretu*.³⁰

Za neméně významnou považuji knihu *Národní očista, retribuce v poválečném Československu*³¹. Tato kniha Benjamin Frommera nabízí ojedinělý pohled na problematiku, jelikož se jedná o dílo zahraničního (amerického) autora.

Do výčtu sekundární literatury patří také kniha *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 -1989*.³²

O právní stránce věci pojednává Jan Kuklík ve svém díle *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů*.³³

Tématu Národního soudu jsem se v této kapitole dotkla spíše okrajově. Rozhodně ovšem stojí za pozornost a věnují se mu autoři Dušan Tomášek a Robert Kvaček v knize *Obžalovaná je vláda*.³⁴

Při rozboru procesu je mi teoretickou základnou kniha Ervinga Goffmana *Všichni hrajeme divadlo (The Presentation of Self in Everyday Life)*³⁵, o které blíže pojednám v kapitole *Metodologie*. Do teoretické základny patří i studie Jany Šilhanové *Analýza rámců Ervinga Goffmana*.³⁶

³⁰ BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost podle dekretu*, Nakladatelství Tilia, 1998

³¹ FROMMER B., cit. d.

³² LIŠKA, Otakar a kol., *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 -1989*, 2.vydání, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006

³³ KUKLÍK, Jan, *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů: Dekrety prezidenta republiky, 1940 – 1945*, Linde Praha, Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořinkové a Jana Tuláčka, 2002

³⁴ TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert, *Obžalovaná je vláda*, Praha: Thermis, 1999

³⁵ GOFFMAN, Erving, *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*, Nakladatelství studia Ypsilon, 1999

³⁶ ŠILHANOVÁ, Jana. *Analýza rámcu Ervinga Goffmana* [online]. *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*, Charles University na Prague, Karolinum Press, 2008, s. 76 – 101, [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/reader.action?docID=10997454&ppg=5>

Goffmanově dramaturgické analýze se věnují spíše zahraniční práce. V knize *Subkultury mládeže* se dozvíme, že „Hoffman navrhl nový přístup ke zkoumání interakcí mezi jedinci (dramaturgická analýza)“.³⁷ Hoffmanem byl nepochybně míněn Erving Goffman. Ondřej Hotový pak ve své bakalářské práci použil dramaturgickou analýzu, ale spíše ji pečlivě popsal, konkrétní rozbor touto analýzou zde chybí.³⁸

Co se týče cizojazyčných prací, tak dramaturgickou analýzu nalezneme v jedné z kapitol knihy Dennise Brissetta a Charlese Edglaye *Life is Theater: A Dramaturgical Sourcebook*.³⁹

V kapitole *Death as Theater: A dramaturgical analysis of the american funeral* autoři použili dramaturgickou analýzu k pochopení společenských interakcí na amerických pohřbech.

³⁷ SMOLÍK, Josef, *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*, Grada Publishing a.s., 2010, s. 62

³⁸ HOTOVÝ, Ondřej. *Góly padají proto, aby se slavily: dramaturgická analýza ritualizovaného jevu* [online]. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2013 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/124725/?lang=cs>.

³⁹ BRISSET, Dennis, EDGLAY, Charles, *Death as theater, A dramaturgical analysis of the american funeral. Life As Theater: A Dramaturgical Sourcebook* [online]. 2. dopl. vydání. Transaction Publishers, 2005, s. 285-297 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://irasilver.org/wp-content/uploads/2011/08/Reading-Funerals-as-theater-Turner-Edgley.pdf>

3. Metodologie

Teoretické zakotvení

Hlavním cílem práce je, jak napovídá název, rozbor projevu Heinricha Jöckela během jeho soudního procesu. Metodou pro tento rozbor bude dramaturgická analýza. Tuto metodu představil v zmíněné knize *Všichni hrajeme divadlo* sociolog Erving Goffman (1922 – 1982).

Goffman ve své knize zkoumá každodenní sociální interakce. Autor tvrdí, že jakékoliv organizované společenství je možné studovat z úhlu pohledu ovládnutí dojmů.⁴⁰ Pro vysvětlení své teorie použil analogii s divadlem. Goffman vychází z myšlenky, že veškeré společenské chování jedince je divadelní představení a cílem je působit na tzv. obecenstvo určitým dojmem. Jedinec není sám sebou, nýbrž postavou, kterou pro obecenstvo vytvořil.

Mnoho interpretů Goffmanova díla vidí jako hlavní přínos jeho výzkumu tzv. interakční řád. Tento pojem autor zavedl při popisu skutečnosti, že v každodenní interakci osob vzniká a udržuje se smysluplný interakční řád. Každé společenské setkání má podle něj svůj soubor pravidel, které lidé dodržují, aby nebyli vyloučeni ze společenského života.⁴¹

Soudní proces považuji za velmi příhodný pro dramaturgickou analýzu. Pro správné posouzení jsem soudní proces srovnala s charakteristikou divadelní interakce, jak ji uvádí Jana Šilhanová.⁴² Tato charakteristika se v pěti bodech ze sedmi shodovala s charakteristikou soudního procesu. Kupříkladu v prvním bodě se dočteme, že *prostorové ohraničení jeviště odděluje svět na jeviště od světa okolního*. Toto lze zcela jistě aplikovat na soudní proces, kde je situováno jeviště, na kterém se odehrávají přestavení ve formě

⁴⁰ GOFFMAN E., cit. d., s. 230

⁴¹ ŠUBRT, Jiří. Dramaturgický přístup Ervinga Goffmana. *Sociologický časopis* [online]. 2001, (2), 241 - 249 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2c620198dbbc47642609750b19634193e185d07_150_01-2SUBRT.pdf

⁴² Šilhanová J., , cit. d., s. 87

výslechů, výpovědí a tak dále. V případě, že se jedná o veřejný proces, je zde obecnost, které do probíhajícího přelíčení nesmí zasahovat. Jde o proces se svými pravidly a je velmi dobře ohraničen od okolního světa, které do něj nemá přístup, pokud se nestane řádným obecnstvem.

Bod číslo tři, *postavy při konverzaci tváří v tvář nestojí proti sobě a nemluví přímo k sobě, ale spíše v úhlu natočení směrem k publiku*. S tímto bodem lze také souhlasit, publikum pak představuje soudní senát, pro nějž je představení hráno. V pátém bodě zjistíme, že *mluvčí většinou respektuje repliku druhého mluvčího až do konce a s odpovědí počká po reakci publika*. Při soudním procesu není zasahování do řeči přípustné, reakcí publika je pak pokyn soudce k promluvě. Poslední bod pak hovoří o tom, že *promluvy jsou většinou mnohem delší a propracovanější než v běžném životě*. Toto tvrzení se také shoduje se soudním přelíčením, na které si obhájce i žalobce připravují promluvy předem a o jejich propracovanosti není pochyb. Obžalovaní i svědci znají předem téma, které bude u soudu projednáváno, mohou si propracované promluvy předem „nazkoušet“.

Soudní proces je bezesporu jakýmsi divadelním představením. Nikdo zde nevystupuje sám za sebe, postavy jsou předem pojmenovány, pan soudce, pan obžalovaný, pan svědek. Každý tu vytváří určitý dojem, který se pro obecnost snaží udržet.

Goffman také uvádí, že obecnost přistupuje k představení skepticky a hledá v něm chyby, který by odhalily faleš.⁴³ V tomto je obsažena hlavní úloha obhájce, či žalobce, oba se snaží najít ve výpovědích chybu, která by celé představení dotýčného znehodnotila.

Považuji za relevantní alespoň krátce představit termíny, se kterými budu ve svém rozboru pracovat.

Fasáda je část jednotlivcova představení sloužící k výkladu situace. Jde tedy o vybavení, která jednotlivec při představení užívá. Toto vybavení pak může být osobního rázu, jako například oblečení, způsob mluvy a tak dále. Nebo může jít o kulisy na scéně.⁴⁴

Týmy definuje Goffman jako soubor jednotlivců, který spolupracuje při realizaci určité úlohy. Tým může být i jednočlenný. Na každém členovi týmu závisí jak úspěšně proběhne výklad situace, proto mezi nimi vzniká určitý druh důvěrnosti, který nijak nesouvisí

⁴³ GOFFMAN E., cit. d., s. 53

⁴⁴ *Ibid.*, s. 29 - 30

s vřelostí, ale spíše se skutečností, že se všichni na sebe musí spolehnout. Dále autor hovoří o režisérovi týmu, ten má členy usměrnit, pokud by jejich výkon byl nevhodný vzhledem k předkládané situaci.⁴⁵

Regionem rozumíme místo ohraničené bariérami vnímání. Autor rozděluje region přední a region zadní. Zjednodušeně je lze označit za jeviště a zákulisí. V předním regionu sledují diváci výkon, který v nich má vzbudit dojem, že je výkon předváděn s podvědomím o určitých normách. V zadním regionu se pak dějí všechny skutečnosti, který by dojem vyvolaný v předním regionu zcela zbortily.⁴⁶

Uvědomuji si, že jsem zde tyto pojmy vyložila velmi zjednodušeně, hlouběji s nimi budu pracovat ve svém rozboru.

Výzkumné otázky

Ve svém výzkumu se budu snažit prostřednictvím dramaturgické analýzy, přiblížit jak probíhalo „představení“ Heinricha Jöckela v soudní síni. Z knihy *Všichni hrajeme divadlo* převezmu terminologii a zaměřím se na projevy Jöckela během procesu. K tomu mi dopomůže zejména dobový tisk, který přinášel každodenní reportáže ze soudní síně. Zaměřím se tedy také na to, jak dobový tisk předkládal čtenáři dění v soudní síni.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 81 - 87

⁴⁶ *Ibid.*, s. 108 - 113

4. Situace v Litoměřicích v roce 1945

V této kapitole přiblížím situace ve městě, ve kterém se nacházel zkoumaný mimořádný lidový soud.

Pro město Litoměřice, ležící na severu Čech, znamenala 2. světová válka smutnou část dějin. Litoměřice byly jako město s převážně německým obyvatelstvem připojeny k Sudetům. Během války zde vznikl pobočný koncentrační pracovní tábor pro podzemní továrnu Richard a zpravodajská služba SS. Jen několik kilometrů vzdálený Terezín se stal místem nacistických zločinů, bylo zde židovské ghetto a na Malé Pevnosti pak byla vybudována zmiňovaná policejní věznice gestapa.

Roky po ukončení války znamenaly pro město v podstatě výměnu obyvatel. Dělal se zde dobrovolný i nedobrovolný odchod Němců, který se protínal s přílivem původních i nových obyvatel české národnosti.

Po konci války zavládla v Litoměřicích velmi chaotická situace, město začali hojně opouštět příslušníci SS⁴⁷ a gestapa. 8. 5. byl pak osvobozen koncentrační tábor v Litoměřicích, policejní věznice na Malé Pevnosti a terezínské ghetto. Následkem toho zaplavilo město asi 80 000 hladových a často nemocných lidí. Vypukla zde epidemie úplavice a skvrnitého tyfu a byla vyhlášena částečná karanténa, Terezín byl dočasně uzavřen.⁴⁸ Během května proběhla evakuace osvobozených vězňů do SSSR a Polska.

Díky vzniklému zmatku pak docházelo v Litoměřicích k drancování a rabování německých obchodů.⁴⁹

⁴⁷ Označení SS bylo zkratkou pro Schutzstaffel, tedy ochranný oddíl.

⁴⁸ Uzavírka trvala do 11. 7. 1946

⁴⁹ KOTYZA, Oldřich, SMETANA, Jan, TOMAS, Jindřich, *Dějiny města Litoměřice*, Litoměřice: Město Litoměřice, 1997, s. 332

9. 5. 1945 bylo město, stejně jako přilehlé obce a města v tomto regionu, bombardováno Rudou armádou. Litoměřický region byl bombardován zejména proto, že se zde nacházela početná německá armáda, o život přišli převážně čeští civilisté.⁵⁰

7. září 1945 se objevil v litoměřickém týdeníku článek předsedy senátu litoměřického MLS JUDr. Beneše, který pojednával obecně o činnosti MLS a ubezpečoval čtenáře, že začátek litoměřického MLS na sebe už nedá dlouhou čekat.⁵¹

⁵⁰ *Litoměřický deník.cz: Konec II. sv. války v regionu Litoměřicko* [online], Litoměřice, 2015 [cit. 2016-02-15], dostupné z: http://litomericky.denik.cz/zpravy_region/konec-ii-sv-valky-v-regionu-20150505.html

⁵¹ *Mimořádný lidový soud v Litoměřicích*, Litoměřický kraj, z 7.9.1945

5. Mimořádné lidové soudy

Slovo retribuice, z latinského slova *retributio*, které znamená odplatu, vrácení, či odměnu, je pevně spjato s obdobím 1945-1948. V novějších slovnících se dočteme, že retribuice jako právní termín znamená „*stíhání zločinů, kterých se dopustili nacisté a jejich pomahači na československém lidu*“.⁵² Tito zločinci byli stíháni a souzeni prostřednictvím mimořádných lidových soudů (dále jen MLS), jejichž právní základ tkví v jednom z Benešových dekretů, jedná se o takzvaný velký retribuční dekret.

Než tento dekret vznikl, probíhaly o několik let dříve právní akce evropských států, které připravovaly půdu k potrestání zločinů v okupovaných státech na mezinárodní úrovni.

13. ledna 1942 se v Londýně sešli zástupci Československa, Polska, Jugoslávie, Norska, Řecka, Belgie, Holandska, Lucemburska a Francie a přijali deklaraci (zvanou svatojakubská), jež požadovala stíhání a potrestání těch, kdož jsou odpovědní a vinni za zločiny v okupovaných státech.⁵³ Československý postoj k této otázce výrazně ovlivnilo vyhlazení Lidic, a když začaly popravy heydrichiády, prezident Beneš vzkázal rádiem z Londýna domů: „*Je to a bude to soud dějin, odplata, která jistě přijde, bude strašná*“.⁵⁴ Československá exilová vláda tehdy ústní nótou vyzvala Británii, aby se připojila k *Svatojakubské deklaraci*.

Nové vymezení mezinárodního trestního práva vzniklo 19 - 30. října 1943 na konferenci v Moskvě. Byla zde přijata *Deklarace o ukrutnostech*, která formulovala zásady trestního postihu válečných zločinců. Nacisté, kteří spáchali zločiny na okupovaných územích, měli být vydáni k potrestání do těch zemí, kde se zločinů dopustili. Deklarace hovořila jménem 32 spojených národů, včetně ČSR.⁵⁵

⁵² BORÁK M., cit. d., s. 11

⁵³ *Ibid.*, s. 196

⁵⁴ BORÁK M., cit. d., s. 21

⁵⁵ LIŠKA O., cit. d., s. 18

8. srpna 1945 byl podepsána v Londýně *Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Osy*, kterou mimo jiné podepsalo i ČSR. Tito zločinci měli být potrestáni buď mezinárodním tribunálem (Norimberk, Tokio), nebo spojeneckými či národními soudy.

O potrestání domácích kolaborantů se měly pak postarat zvláštní soudy. Retribuční normy platné v ČSR tedy přímo navazovaly na mezinárodní spojenecké dohody o potrestání nacistických válečných zločinců a jejich pomahačů.⁵⁶

Zákonným podkladem pro činnost MLS se stal Dekret prezidenta republiky č. 16 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, tzv. velký retribuční dekret. Zločiny trestané na základě tohoto dekretu se vztahovaly na období od zvýšeného ohrožení republiky, které byla stanoveno od 21. 5. 1938.⁵⁷

Ještě než začala činnost MLS, ukázalo se, že je třeba se vypořádat i s menšími provinilci, na něž se retribuční dekret nevztahoval. Vznikl tedy tzv. malý retribuční dekret. Ten řešil potrestání menších provinilců proti národní cti. Na jeho základě bylo možné potrestat viníka do jednoho roku žaláře, nebo mu uložit pokutu do 1 000 000 Kčs.⁵⁸

Je nutno uvést, že označení „*Benešovy dekrety*“ je poněkud zavádějící, jelikož tyto dokumenty rozhodně nebyly výlučnou záležitostí prezidenta Beneše. Tento název nesly z toho důvodu, že prezident byl jediným nositelem zákonodárné moci, tedy až do vzniku první vlády v dubnu 1945. Kromě prvního dekretu vydával prezident dekrety vždy na návrh vlády, která mu je překládala k vyhlášení. Prezidentovo zmocnění vykonávat moc zákonodárnou skončilo 28. října 1945, kdy se funkce ujalo Prozatímní Národní shromáždění. 28. března 1946 pak došlo k tzv. rethabilitaci dekretů, kdy Prozatímní Národní shromáždění dodatečně schválilo všechny prezidentem vydané dekrety a prohlásilo je za zákony. Od července 1940 do října 1945 bylo vydáno 143 dekretů.⁵⁹

Mimořádné lidové soudy byly zřizovány v sídlech krajských soudů. MLS tvořil pětičlenný senát, složený z předsedy, jenž musel být soudce z povolání a dále v něm zasedali čtyři

⁵⁶ *Ibid.*, s. 19

⁵⁷ Dekret presidenta republiky č. 16 z dne 19. června 1945, *Dekrety prezidenta Edvarda Beneše z roku 1945*, díl I., Adonai Press., 2002

⁵⁸ Dekret Prezidenta Republiky č. 138, z 27. října 1945

⁵⁹ BORÁK M., cit. d ., s. 20

soudci z lidu. Řízení bylo ústní a veřejné a konalo se, pokud možně, nepřerušovaně. Nesmělo trvat více než tři dny, jinak byla věc předána soudu řádnému. Obžalovaný měl právo zvolit si obhájce, nebo o něj požádat soud. Když toto právo nevyužil, zřídil mu soud obhájce z moci úřední. Trest smrti se vykonával většinou do 2 hodin od pronesení rozsudku. Na výslovnou prosbu odsouzeného mohla být lhůta prodloužena o hodinu. Pokud byl rozsudek vynesena v nepřítomnosti obžalovaného, měl být rozsudek smrti proveden do 24 hodin po jeho dopadení.⁶⁰ Mimořádnost těchto soudů spočívala také v nemožnosti odvolat se proti rozsudku a žádost o milost zde neměla odkladného účinku.⁶¹

Senát měl za úkol sestavit jeho předseda, který byl jmenován prezidentem. Vláda, nebo ministerstvo spravedlnosti jmenovalo veřejné žalobce. Řízení MLS se konalo vždy k návrhu veřejného žalobce.

Proces u MLS vypadal následovně: hlavní přelíčení zahájil žalobce, poté přišel na řadu výslech a dokazování skutkové podstaty příslušného trestného činu a následně byla navrhována výše trestu. Dále se senát odebral k neveřejné poradě a bezprostředně po této poradě byl vynesena rozsudek.

Není bez zajímavosti, že slovenská retribuce se od té české podstatně lišila. Slovenským „retribučním dekretem“ se stalo zvláštní nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Zb. .

Ve slovenské retribuici najdeme odlišnosti, například MLS se mohly zřizovat i v okresních městech a obcích, dále nebyla vyžadována přítomnost soudce z povolání. Vzniklo 77 okresních lidových soudů. Slovensko si svou vlastní retribuici vymohlo hlavně na základě jeho odlišné situace od protektorátu.⁶² Na Slovensku bylo odsouzeno 8 055 osob, z toho 65 k trestu smrti.⁶³

Je třeba si uvědomit, že retribuce byla těsně propojená s poválečným odsunem Němců, prováděným v rámci „národní očisty“. Pokud byl někdo zařazen do odsunu, bylo upuštěno od jeho potrestání před MLS. Díky odsunu tak zůstalo nepotrestáno velké množství osob, do jara 1947 žalobci odložili 14 879 případů, kvůli odsunu sudetských Němců.⁶⁴ Tehdejší

⁶⁰ Dekret Presidenta Republiky č. 16 ze dne 19. června 1945.

⁶¹ BORÁK M., cit. d., s. 48

⁶² *Ibid*, s. 81 - 85

⁶³ *Ibid*, s. 104

⁶⁴ FROMMER B., cit. d., s. 340

ministr spravedlnosti Drtina prohlásil, že státní zájem na jejich odsunu byl větší než státní zájem na jejich potrestání.⁶⁵

První retribuční období (1945 – 1947)

Zahájení činnosti MLS záviselo na tom, jak byly národní výbory rychlé při sestavování návrhu na soudce z lidu. Také na tom, jak rychle pracovaly vyšetřovací komise, jenž dodávaly podklady veřejným žalobcům.

Jako první započal činnost MLS v Brně, jak jsem zmiňovala v úvodu. Šlo o ukázkový příklad retribučního soudnictví. Prvním rozsudek, který vynesl nad úředníkem brněnského gestapa, ortel smrti, byl znamením, že soudy budou přísné a rázné. Postupně pak vzniklo dalších 24 MLS.⁶⁶

V červenci 1946 uplynul rok od vydání retribučního dekretu a měla tak skončit jeho účinnost, ale MLS byly doslova zavaleny tisícovkami nevyřízených případů. Národní shromáždění tedy prodloužilo účinnost dekretu do 8. ledna 1947. K červenci 1946 projednaly MLS celkem 10 836 případů, bylo vyneseno 232 rozsudků smrti, 255 trestů doživotního vězení a 8515 trestů na svobodě.

Na konci října bylo k vyřízení ještě 16 769 případů, a tak Národní shromáždění opět prodloužilo účinnost dekretu, a to do 4. května 1947.

Nejsledovanějším procesem českých MLS byl nejspíše pražský proces s K. H. Frankem, německým státním ministrem pro Čechy a Moravu a velmi nenáviděným nacistou, zejména kvůli jeho vině na vyhlazení Lidic.

22. května 1946 byl veřejně popraven na dvoře pankrácké věznice, přihlíželo tehdy asi 6000 lidí, včetně několika lidických žen.⁶⁷

Není bez zajímavosti, že Mimořádné lidové soudy, jenž měly zemi očistit od zrádců, se staly místem očerňování osob nepohodlných komunistické straně. Příklad hovořící za vše je pokus o zdiskreditování významného a velmi statečného představitele odboje, pana Vladimíra

⁶⁵ *Ibid*, s. 343

⁶⁶ BORÁK M., cit. d., s. 48

⁶⁷ *Ibid.*, s. 54 - 57

Krajiny. Komunisté se neštíteli podstrčit falešný protokol vypovídající o Krajinově spolupráci s gestapem do spisu samotného K. H. Franka. Frankovi, který byl donucen podepsat protokol v češtině, jenž mu nebyl přeložen, byla celá věc podezřelá a svou výpověď nechal poslat ministrovi spravedlnosti po dozorci, který měl jeho důvěru a celá aféra tak vyšla na povrch. Později ještě vypověděl, že na něho byl vyvoláván nátlak, aby vypovídal proti Krajinovi, o kterém však nemůže říct nic špatného a dokonce Krajinu označil za nejstatečnějšího muže českého odboje. Komunistický ministr Nosek celou věc označil za nedorozumění a slíbil vyšetření celé věci, později se případ opravdu vyšetřil a Krajina dostal plnou satisfakci. Stojí ovšem za zmínku, že po únorovém puči přinesli komunisté znovu zprávy o Krajinově kolaboraci s nacisty a v nepřítomnosti ho odsoudili na 25 let žaláře (Krajina byl už tehdy v zahraničí).⁶⁸

Lidové soudnictví bylo tedy skončeno 4. května 1947. Celková bilance tohoto 1. retribučního soudnictví je následující. Veřejným žalobcům došlo 132 549 oznámení, veřejní žalobci podali celkem 38 316 žalobních návrhů⁶⁹, před MLS bylo odsouzeno 21 342 osob, z toho 19 888 osob bylo odsouzeno k trestům na svobodě, 741 osob bylo odsouzeno k doživotnímu žaláři a 713 osob si vyslechlo rozsudek smrti. 9 132 osob se dočkalo osvobozujícího verdiktu, v 745 případech bylo upuštěno od trestu, 5 129 případů bylo ukončeno pro smrt, nebo neznámý pobyt pachatele.

Ministr spravedlnosti byl s činností soudů spokojen, komunistická strana však velmi kriticky a útočně napadla činnost MLS, jejich výsledky se jim zdály příliš mírné. Za několik měsíců, po únorovém puči, tedy vzali retribuční do vlastních rukou.⁷⁰

Druhé retribuční období (1948)

Koncem března 1948 schválila nová vláda obnovení činnosti MLS. Údajně byly nalezeny důkazy, že předchozí ministr spravedlnosti Drtina ochraňoval zrádce před spravedlností.

⁶⁸ DRÁBEK J., cit. d., s. 124

⁶⁹ V ostatních případech bylo upuštěno od trestního stíhání kvůli nedostatku důkazů, z důvodu odsunu, pro neznámý pobyt pachatele, nebo byla věc postoupena řádnému soudu.

⁷⁰ BORÁK M., cit. d., s. 72 - 73

Komunistická strana se odvolávala na lid, který prý po obnovení retribuční volá, toužíc po napravení minulých chyb a mírných rozsudků.⁷¹

Obnovená retribuce trvala jen několik měsíců, od 2. dubna 1948 do 31. prosince 1948. Nebyla nikterak úspěšná, její výsledky byly oproti 1. retribuční velmi nízké. Komunisté samozřejmě svůj neúspěch nešířili, takže je těžké zjistit přesné číslo odsouzených v druhém retribučním období. Jedna dochovaná statistika uvádí neuvěřitelné číslo 148 osob, podle jiného archivního údaje bylo odsouzeno 1 244 osob. Jisté je, že 2. retribuční období, jenž mělo napravit způsoby předchozí vlády a vrátit lidu víru ve spravedlnost, naprosto propadlo.⁷²

Národní soudy

Dekret prezidenta republiky o Národním soudu schválila vláda 4. června 1945. Na rozdíl od MLS před ním měli být souzeni nejvýznamnější čeští představitelé protektorátního režimu. Tedy protektorátní prezident a vláda, ale také sem patřili zástupci různých institucí, orgánů, organizací a v neposlední řadě prodejní novináři.⁷³ V dekretu prezidenta se dočteme, že náplní Národního soudu je posoudit morální a politické chování domácích politických vůdců, kteří měli být za války svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem.⁷⁴ Národní soud se tedy zabýval výhradně případy Čechů.

Tento soud sídlil v Praze a projednal případy třiaosmdesáti Čechů, z nichž shledal vinnými šedesát pět a padlo osmnáct rozsudků smrti.

Téma Národního soudu je velmi zajímavé a podrobně a poutavě se mu věnuje kniha Dušana Tomáška a Roberta Kvačka – Obžalovaná je vláda.⁷⁵

Celková bilance obou retribučních období

⁷¹ FROMMER B., cit. d., s. 426

⁷² BORÁK M., cit. d., s. 79, 80

⁷³ *Ibid.*, s. 59

⁷⁴ Dekret prezidenta č. 17, z 19. června 1945

⁷⁵ TOMÁŠEK D., KVAČEK R., cit. d.

Za obě retribuční období, tedy od května 1945 do prosince 1948, bylo celkem odsouzeno 33 436 osob, v 819 případech padl rozsudek smrti a 817 osob si vyslechlo rozsudek doživotního trestu. 50 procent odsouzených osob bylo německé národnosti, 35 procent pak tvořili Češi a Slováci a 15 procent patřilo k jiné národnosti, zejména maďarské.⁷⁶

Roku 1948 ovšem nekončí snaha o spravedlivé tresty pro válečné zločince a kolaboranty s nacismem.

Od následujícího roku přešlo jejich trestání do rukou soudů řádných a roku 1945 byla ustavena Československá vládní komise pro stíhání nacistických zločinců, které měla válečné zločiny vyšetřovat.

Důležitým dokumentem v mezinárodním měřítku pak byla Konvence o nepromlčitelnosti válečných zločinů proti lidskosti, jenž byla přijata na Valném shromáždění OSN v roce 1968.

Dnes je již kapitola retribučního soudnictví uzavřena, Nejvyšší soud zamítá žádosti rehabilitaci osob, jenž byly údajně postíženy výroky MLS.⁷⁷

⁷⁶ BORÁK M., cit. d., s. 105

⁷⁷ BORÁK M., cit. d., s. 106

5.1. Mimořádný lidový soud Litoměřice 1945 - 1948

Do obvodu působnosti litoměřického MLS spadaly hned tři nacistické instituce, policejní věznice na Malé Pevnosti v Terezíně, židovské ghetto v Terezíně a v neposlední řadě pobočný koncentrační tábor v Litoměřicích.⁷⁸ Před litoměřickým senátem tak stanuli ti nejtěžší nacističtí provinilci.⁷⁹

Mimořádný lidový soud v Litoměřicích⁸⁰ byl poprvé ustanoven na schůzi vlády dne 4. 8. 1945 a činnost zahájil v budově litoměřického krajského soudu dne 27. 9. 1945.

Pod pravomoc litoměřického MLS spadalo celkem 11 okresů. Předseda senátu, JUDr. Zdeněk Beneš, byl jmenován do své funkce dne 9. 5. 1947. Jako veřejný žalobce byl jmenován JUDr. Čeněk Miller a dále byl jmenován popravčí a jeho pomocníci, duchovní a také úřední lékař. Trest smrti měl být prováděn na dvoře litoměřické věznice.

Pro MLS Litoměřice bylo vytvořeno 5 vyšetřovacích komisí, který oznamovaly případy k prošetření. Bylo jmenováno 60 soudců z lidu jako přísedící, 8 soudců z povolání a 8 veřejných žalobců. Přelíčení se konala třikrát do týdne.

Vzhledem k velkému počtu projednávaných případů se MLS neustále rozšiřoval. Mimořádným případem, jenž tento soud projednával, byl zkoumaný proces s Heinrichem Jöckelem.

Zajištěné osoby byly vězněny v budově litoměřického soudu, nebo na Malé Pevnosti. Zpravidla byli v budově soudy drženi Češi a Slováci, na Malé Pevnosti pak Němci.

MLS Litoměřice za dobu své působnosti projednal 2 673 případů, z toho ve 24 případech padl rozsudek smrti, vykonán byl ovšem jen jednadvaceti případech. V příslušné kapitole zpracuji přehled o rozsudcích tohoto soudu.

⁷⁸ Tábor byl pobočkou koncentračního tábora Flossenbürg.

⁷⁹ Velitel MP Jöckel, velitel ghetta Rähm a SS dozorci.

⁸⁰ Litoměřice byly tehdy krajským městem.

Před MLS Litoměřice bylo projednávány tyto zločiny dle příslušného dekretu:

- 1) členství v nacistických státních organizacích a k nim připojených složkách (NSDAP, SA, SS, apod.)
- 2) členství v organizacích spolupracujících s nacisty (Čeští fašisté, Národní obec fašistická, Vlajka, Svatoplukova garda, Svaz pro spolupráci s Němci, apod.)
- 3) ostatní zločiny – zatajování nacistů, propagace nacismu, židovská persekuce, zatýkání a týraní Čechů, ubíjení vězňů při práci, úklady o republiku⁸¹

Litoměřický Mimořádný soud projednal velké množství případů, pro vytvoření představy o povaze jeho rozsudků jsem vytvořila v následující kapitole přehled rozsudků tohoto soudu.

⁸¹ SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Úvod k Inventáři, z roku 1961

6. Přehled rozsudků Mimořádného lidového soudu Litoměřice

Přehled jsem zpracovala na základě Úvodu k inventáři a v případě roku 1948 pak na základě údajů z inventáře.⁸²

O činnosti soudu z let 1945 a 1946 byla 15. ledna 1947 podána zpráva Ministerstvu spravedlnosti. Tuto zprávu je možné najít v Úvodu k inventáři, a já jsem na základě uvedených údajů sestavila přehled rozsudků.⁸³

Stejný postup platí i pro rok 1947. MLS Litoměřice zaslal 13. května 1947 Ministerstvu Spravedlnosti zprávu o své činnosti za rok 1947.⁸⁴ Tím bylo skončeno 1. období retribučního soudnictví.

Po obnovení lidového soudnictví v roce 1948 už zde žádnou podrobnou zprávu nenajdeme. Pouze zjistíme, že MLS Litoměřice sdělil 1. 10. 1948 Ministerstvu spravedlnosti, že bylo celkově vyřízeno 162 případů, přičemž je rozepsáno, kolik případů vyřídili jednotliví soudci. Přehled rozsudků pro rok 1948 jsem tedy zpracovala na základě údajů v Inventáři II. Zde jsou ovšem zaznamenány jen případy, které se dochovaly. Celkově zde najdeme 158 spisů, čtyři tedy chybí.

V inventáři I. a II. je pak popsáno všech 2 238 případů, které se dochovaly. Jde o krátký popis, uvádí se jméno, datum narození, státní příslušnost, místo pobytu a zaměstnání, provinění a vynesení rozsudek.

⁸² SOA Litoměřice, Fond MLS Litoměřice, Inventář k fondu I. a II., z roku 1961

⁸³ SOA Litoměřice, Fond MLS Litoměřice, Úvod k inventáři, s. 10

⁸⁴ *Ibid.*, s. 11

Rok 1945 - 1946⁸⁵	
Trest smrti	11
Doživotí	19
Dočasný trest vězení	722
Upuštěno od potrestání	14
Zproštěn obžaloby	492
Postoupeno řádnému soudu	11
Vyřízeno jinak	398
Nevyřízeno	261
Upuštěno od výkonu trestu z důvodu odsunu	103

Rok 1947	
Trest smrti	5
Doživotí	3
Dočasný trest vězení	201
Upuštěno od potrestání	10
Zproštěn obžaloby	378
Postoupeno řádnému soudu	26

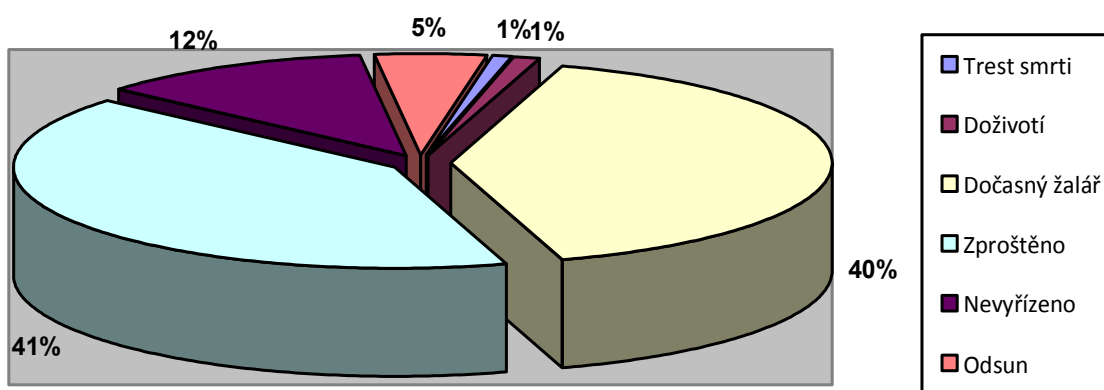
⁸⁵ V roce 1945 se první hlavní přelíčení konalo až ke konci roku, 26.10, proto je tento rok spojen s rokem následujícím.

Vyřízeno jinak	108
Nevyřízeno	1

Rok 1948	
Trest smrti	6 ⁸⁶
Doživotí	1
Dočasný trest vězení	59
Upuštěno od potrestání	6
Zproštěn obžaloby	72
Trestní řízení zastaveno	6
Nevyřízeno	4
Upuštěno od výkonu trestu z důvodu odsunu	4

⁸⁶ Z toho šlo ve čtyřech případech o SS dozorce z Malé Pevnosti – Rudolfa Buriana, Alberta Neubauera, Antona Mallotha a Herberta Mendeho.

Graf 1. - Celkový přehled rozsudků litoměřického MLS 1945 - 1948

Z tabulkového přehledu i grafu jasně vyplývá, že trest smrti i doživotí byl udělován pouze výjimečně, v případech těžkých provinění. Zproštění obžaloby, které padlo ve většině projednávaných případů, bylo přiznáno většinou osobám, jejichž jediným proviněním bylo členství v SS a podobně. V dubnu 1946 byl dokonce vydán pokyn, aby bylo upuštěno od žalob osob, které se provinily pouze členstvím ve nacistických organizacích, jelikož mírné rozsudky byly prý proti charakteru mimořádných lidových soudů.⁸⁷

Pro lepší představu o tom, jaké rozsudky byly vynášeny za jaké činy, bych uvedla kupříkladu případ Emmy Zinprichové, která byla odsouzena na doživotí.

Zinprichová byla Němka, která byla odsouzena k doživotnímu trestu za to, že udala dva občany Litoměřic pro poslech cizího rozhlasu, u obou dvou tím zavinila ztrátu jejich svobody, u jednoho z nich pak smrt. Svůj trest si ale „neodseděla“ do konce svého života, podle záznamu v inventáři byla roku 1955 odsunuta do Německa.⁸⁸

Nebo případ Němce Rudolfa Soukupa, který byl zproštěn obžaloby. Soukup byl obžalován, že jako starosta obce Hoštka vítal německé vojsko a mluvil proti Československé republice.⁸⁹

⁸⁷ SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Úvod k inventáři z roku 1961, s. 8

⁸⁸ Ibid., Inventář, díl I., Lsp 16/45,

⁸⁹ Ibid., Lsp 35/45

Z inventáře také vyplývá, že ne vždy muselo jít o hlavní přelíčení jen s jedním obžalovaným, v druhém retribučním období byly souzeny dohromady Marie Benátzko a Květa Müllerová⁹⁰, které vyzradily korespondenci dvou Židů a zavinily tak ztrátu jejich svobody, obě ženy byly odsouzeny do těžkého žaláře po dobu jednoho roku. V dalším případě šlo dokonce o pět souzených osob najednou, jednalo se o českou rodinu, rodiče a jejich tři dcery, byly souzeni za přechovávání člena SS, celá rodina byla zproštěna obžaloby.⁹¹

Na závěr bych ještě uvedla příklad českých manželů Fraňkových z Roudnice nad Labem, kteří byli také souzeni najednou. Fraňkovi byli obžalováni, že udali roudnického občana za přechovávání zbraní a tím zavinili ztrátu jeho svobody a smrt. Dále udali svoji nájemnici pro poslech rozhlasu a v neposlední řadě vyhrožovali několika osobám koncentračním táborem. Franěk byl odsouzen na 25 let těžkého žaláře a Fraňková na doživotí. Jejich výkony trestů ovšem netrvaly moc dlouho. Fraňková byla odsouzena v únoru 1946, v květnu téhož roku byla podmíněně propuštěna na svobodu. Franěk byl odsouzen ve stejnou dobu, podmíněně na svobodu byl pak propuštěn v květnu 1955.⁹²

⁹⁰ *Ibid.*, díl II., Ls 99/48

⁹¹ *Ibid.*, Ls 144/48

⁹² *Ibid.*, díl I., Lsp 2/46

7. Osoba Heinricha Jöckela

7.1. Heinrich Jöckel a jeho cesta do Terezína

Heinrich Jöckel se narodil 10. 7. 1899 v Offenbachu v Německu. Pocházel z nuzných poměrů, ve škole prý dobře prospíval a po ukončení obecné školy se vyučil malířem písma. Měl tři sestry, dvě z nich zemřely v mladém věku.

V únoru 1917 narukoval k vojenské službě do Berlína a zúčastnil se bojů na východní a západní frontě. Roku 1925 si otevřel svoji malířskou dílnu, o čtyři roku později ji však byl nucen zavřít kvůli hospodářské krizi. Poté byl nezaměstnaný.

Roku 1931 vstoupil do NSDAP a roku 1933 k všeobecným SS. Jako důvod vstupu uvedl příslib zaměstnání a také byl nadšen osobou Adolfa Hitlera.

Zanedlouho poté začal pracovat u policie v Offenbachu.⁹³ V únoru 1939 byl pak přeložen k Schütz-polizei⁹⁴ do Opavy, kde byl ustanoven velitelem věznice opavského gestapa, ta byla však koncem roku 1939 zrušena.

V lednu roku 1940 pak došlo k jeho přeložení do Prahy k tajné státní policii.⁹⁵

V červnu roku 1940 byl Jöckel jmenován kriminálním tajemníkem a byl pověřen vybudováním policejní věznice na Malé Pevnosti.⁹⁶

Po smrti své první ženy v roce 1942 se o rok později znovu oženil, z prvního manželství měl dvě dcery, v době zadržení devatenáctiletou Hanu a patnáctiletou Elfrýdu.⁹⁷

Historie Malé Pevnosti

Malá Pevnost má dlouhou historii, která zdaleka nesouvisí jen s 2. světovou válkou. Josef II. nechal roku 1780 pro obranné účely vybudovat dvě pevnosti, jednu z nich pojmenoval po své matce *Theresienstadt*.

⁹³ SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek II, s. 51

⁹⁴ Německá ochranná policie.

⁹⁵ SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek II, s. 53

⁹⁶ *Ibid.*, s. 55

⁹⁷ *Ibid.*, s. 51

Terezín se měl stát nedobytnou pevností, těmto účelům však nikdy nesloužil. Komplex pevnosti je rozdělen na Hlavní pevnost (dnešní město Terezín) a Malou Pevnost.⁹⁸

Malá Pevnost byla využívána jako vojenská věznice pro mnoho odpůrců habsburské monarchie. Byli zde uvězněni vojáci i důstojníci, jenž odmítli bojovat za císaře. Bezpochyby nejznámějším vězněm té doby byl Gavrilo Princip, který v Sarajevu spáchal atentát na Františka Ferdinanda d'Este. Kvůli svému nízkému věku unikl trestu smrti, ale následkem tuberkulózy na MP zemřel. 15. března 1939 byl Terezín obsazen německým vojskem, jako jedno z prvních českých měst. Zanedlouho nacisté objevili Malou Pevnost a její velký potenciál.⁹⁹

Malá Pevnost - Policejní věznice pražského gestapa

*„Malá Pevnost vstoupila do dějin národa, protože v ní byli mučeni Sokolové, hasiči, škodováci, četníci i universitní profesoři. Byl tu mučen K. Z. Klíma, zemřel tu Zdeněk Bořek Dohalský, smrt zde řádila měrou příšernou, aby nakonec ještě překonala Pindů, když jeho zásluhou tu vypukla epidemie úplavice a skvrnitého tyfu“.*¹⁰⁰

Na začátku června 1940 odjel Jöckel do Terezína s tehdejším vedoucím pražského gestapa Geschkem. Ten mu prozradil, že německá tajná státní policie zde plánuje zřídit pomocnou policejní věznici, která měla „ulevit“ věznici na Pankráci.¹⁰¹

Geschke se otázal Jöckela, zda se cítí být schopen k vybudování této věznice, Jöckel přisvědčil a poté započalo budování věznice.¹⁰²

Nejprve přišlo z Pankrácké věznice prvních šest vězňů s dvěma dozorci. Tito vězni byli použiti k sepsání inventáře.

⁹⁸ Historie města Terezín. *Město Terezín* [online]. Terezín, 2008 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.terezin.cz/historie-mesta-terezin/d-136455/p1=2361>

⁹⁹ HES, Milan, A brány se otevřely, Osvobození 1945: Dachau – Osvětim – Terezín, Nakladatelství Epoque, Pražská vydavatelská společnost, 2015

¹⁰⁰ *Terezínský d'ábel Jockel před soudem*, Svobodné Slovo, z 18. 10. 1946,

¹⁰¹ Během II. světové války byla věznice na Pankráci policejní věznici pražského gestapa.

¹⁰² *SOA Litoměřice*, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek II, s.56

Asi o tři týdny později přišel první transport 30 vězňů a o týden později dalších 200 vězňů z věznice na Pankráci. Dozorce, kteří s nimi přišli, pak vystřídali příslušníci SD.¹⁰³ Většina těchto dozorců v Terezíně zůstala až do osvobození.¹⁰⁴

Velitel věznice měl bydlení zařízené přímo na Malé Pevnosti, v tzv. Panském domě i se svou rodinou, stejně tak jako ostatní dozorcí.

Vězení mohlo pojmout 1 200 vězňů, v případě nouze pak 2000. V roce 1944 byl přistavěn 4. dvůr, který měl kapacitu pro 2 000 vězňů. Ke konci války se na Malé Pevnosti nacházelo přibližně 6 000 vězňů.¹⁰⁵

O životě na Malé Pevnosti pojednal kolektiv Památníku Terezín v publikaci *Malá Pevnost Terezín 1940 – 1945*.¹⁰⁶ Kniha má sloužit jako průvodce stálou expozicí v Muzeu Malé Pevnosti a najdeme v ní velké množství obrazového materiálu. O Malé Pevnosti pojednala také roku 1962 také Táňa Kulišová, její kniha je součástí edice Svazu protifašistických bojovníků.¹⁰⁷

7.2. Velitel Heinrich „Pind’a“ Jöckel

Valná většina vězňů nazývala Jöckela „Pind’ou“. Tato přezdívka měla vzniknout v roce 1941, kdy jeden z vězňů označil Jöckela Pindalem. Pindal byla postava z humoristické obrázkové přílohy „Strýc Pindal“ z pražských novin.¹⁰⁸

Do poloviny roku 1941 byl Jöckel podřízen vedoucímu věznice na Pankráci, poté byl však ustanoven samostatným správcem věznice.

¹⁰³ SD je zkratka pro Sicherheitsdienst, tedy bezpečnostní služba a jednalo se o zpravodajskou službu pro SS a NSDAP.

¹⁰⁴ SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X., s.368

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 369

¹⁰⁶ BLODIG, Vojtěch, LANGHAMEROVÁ, Miroslava, VAJSKEBR, Jan, *Malá Pevnost Terezín 1940 – 1945, Průvodce stálou expozicí v Muzeu Malé Pevnosti v Terezíně*, nakladatelství V Ráji, Vydání I., 2009

¹⁰⁷ KULIŠOVÁ, Táňa, *Malá Pevnost Terezín, Národní hřbitov, ghetto*, Svaz protifašistických bojovníků, nakladatelství Naše Vojsko, 1962

¹⁰⁸ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 319

Uvedl, že dostal hned na začátku příkaz od vedoucího gestapa v Praze, že musí zacházet s vězni co nejostřeji.¹⁰⁹ Dle výpovědí očitých svědků tento rozkaz plnil a zacházel dál, než bylo nutné. Na obvinění ze spáchaných zločinů vždy opáčil, že šlo o rozkaz.

Následující informace o Jöckelovi jsem čerpala z výpovědí bývalých dozorců Wilhelma Schmidta a Theodora Hohause. Jak jsem již uvedla, nepodávám zde fakta, ale pohled do velmi subjektivních interpretací vzpomínek. Také je důležité si uvědomit, koho Schmidt a Hohaus představovali a na základě toho hodnotit jejich výpovědi. Schmidta lze brát jako „spolupachatele“ Jöckela. Násilí se s ním nebo na jeho rozkaz dopouštěl, což sám přiznal. Před MLS Litoměřice byl souzen a odsouzen k trestu smrti. Hohaus je však zcela jiný případ, šlo o výjimečně hodného muže, který podle všeho dělal vše, co bylo v jeho silách, aby vězňům na MP jejich úděl ulehčil. Násilí se prokazatelně nikdy nedopouštěl. MLS Litoměřice ho soudil a zprostil obžaloby v plném rozsahu. Jeho výpověď u soudu velmi pomohla k usvědčení Jöckela.

Jöckel ve své výpovědi zmínil, že musel dozorce mírnit, aby nebyli krutí.¹¹⁰ To bylo později řečeno bývalému dozorcovi Schmidtovi, který se tomu velmi podívoval a prohlásil, že Jöckel je stále nabádal k co nejostřejšímu jednání. Zmínil nařízení vydané Himmlerem¹¹¹, které přísně zakazovalo špatné zacházení s vězni a které musel každý dozorce podepsat. O tomto nařízení mluvil i Jöckel a Hohaus. Schmidt vypověděl, že Jöckel vydával rozkazy v rozporu s tímto nařízením. Dozorcům prý vytkl, že jsou měkkí jako „máslo na slunci“ a neustále zdůrazňoval, že je zapotřebí proti vězňům tvrdě zakročovat.¹¹² Také jim měl pohrozit, že když nebudou jednat podle jeho rozkazů, tak „přitáhne uzdu“ všem.¹¹³

Jöckel vypověděl, že popravy začaly být nařizovány od začátku roku 1944.¹¹⁴ Schmidt, který byl zástupcem velitele věznice, prozradil, že na popravy vždy přišel rozkaz dálnopisem.¹¹⁵ Taková nařízení se označovala jako „*Sonderbehandlung*“, tedy zvláštní zacházení, což znamenalo, že bude provedena poprava bez soudu, jinými slovy tedy vražda. Obvykle zněl

¹⁰⁹ *Ibid.*, kr. 69. Svazek II., s. 63

¹¹⁰ *SOA Litoměřice*, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek II, s. 77

¹¹¹ Heinrich Himmler byl říšský vůdce SS.

¹¹² *SOA Litoměřice*, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek III, s. 200

¹¹³ *Ibid.*, s. 190

¹¹⁴ *Ibid.*, svazek II, s. 90

¹¹⁵ Dálnopis je telekomunikační zařízení, které umožňuje přenos textových zpráv.

rozkaz takto: „*Vyšší SS Obergruppenführer K. H. Frank nařídil proti následujícím osobám zvláštní opatření. Prosíme, aby byla poprava provedena v policejní věznici v Terezíně zastřelením. Podejte zprávu, kdy nastala smrt na Geheime Staatspolizei v Praze*“. Jöckel pak určil dobu, kdy bude poprava provedena a určil členy do popravčí čety, Jöckel byl ve většině případu velitelem této popravčí čety.¹¹⁶

Když přišel dálnopis na popravu Milady Pixové, která pracovala jako hospodyně u Jöckela v domácnosti, ukázal prý poprvé lidskou tvář. Podle výpovědi Schmidta ho rozkaz vyvedl z míry, po chvíli pronesl, že se tedy nedá nic dělat a do večera o tom přemýšlel. Večer sdělil Schmidtovi, že Pixová nemůže být popravena jako ostatní. Vymyslel tedy „propouštěcí divadlo“. Schmidt Pixové sdělil, že bude propuštěna, v kanceláři ji vydal všechny její věci, a když odcházela, zezadu ji zastřelil, aby o ničem nevěděla.¹¹⁷

Toto byl jediný případ, kde se ve svědeckých výpovědích daly nalézt náznaky Jöcklovy lidskosti.

Podle Schmidta však nebyly popravovány jen osoby, na něž přišel dálnopis z Prahy. Popsal případ, kdy byli dopadeni uprchlí vězni a Jöckel se rozhodl k jejich popravě přidat dva náhodně vybrané vězně. Měl po této popravě také rozhodnout, že když se někdo další pokusí o útěk, budou z jeho cely zastřeleni pro výstrahu dva vězni.¹¹⁸

Pokud přišel nový transport vězňů a u někoho z nich byla poznamenána možnost útěku, Jöckel ho měl nechat spoutat a bez oděvu vsadit do samovazby. Jöckel o tomto opatření ve svém výslechu také mluvil a přiznal jej, ale označil za rozkaz Himmlera.¹¹⁹

Podobně o svém bývalém veliteli vypovídal i Theodor Hohaus. Prozradil, že Jöckel měl na MP neomezenou moc. Uvedl, že Jöckel byl hrubý k vězňům od začátku, ještě to však bylo v určitých mezích. Způsoby dozorce Stephana Rojka však v něm prý vzbudily to nejhorší.

Hohaus uvedl, že Jöckel dokázal být hrubý k vězni bez jakékoliv příčiny, setkání s ním většinou pro vězně znamenalo facku nebo i jiné násilnosti. Prý na to mělo velký vliv, zda byl ve stavu opilosti, ve kterém se prý nacházel velmi často.¹²⁰

¹¹⁶ SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek III, s. 187

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 189 - 190

¹¹⁸ *Ibid.*, s. 197

¹¹⁹ *Ibid.*, Svazek II, s. 63

Bývalého velitele viní bývalí vězni z řad lékařů, bývalý vězeňský doktor a také bývalí dozorcí, za rozšíření epidemie skvrnitého tyfu, který se rozšířil jednak kvůli přetížení věznice, jednak kvůli Jöckelově zákazu výdeje balíčků s čistým oblečením a v neposlední řadě kvůli špatné úrovni hygieny ve věznici.¹²¹ Následkem epidemie zemřelo velké množství vězňů.

O Jöckelovi a o poměrech na MP by se dalo na základě dostupných pramenů napsat mnoho, není to ovšem tématem této práce. Považovala jsem však za patřičné, alespoň krátce přiblížit osobu Heinricha Jöckela, jehož soudní proces je klíčovým tématem této práce. V následující kapitole pak tento proces přiblížím.

¹²⁰ *Ibid.*, Svazek V., s. 288

¹²¹ *Ibid.*, kr. 70. Svazek X., s. 438

8. Hlavní přelíčení

„Neboť lidská povinnost neskončí tímto bojem a býti člověkem bude i dále žádati hrdinského srdce, dokud lidé nebudou zcela lidmi.“

Tento citát z knihy Julia Fučíka, *„Reportáž psaná na oprátce“* si poznamenal předseda senátu JUDr. Beneš do svých poznámek o procesu s Jöckelem a ještě několikrát se k němu vrátil, když se zamýšlel na podstatou procesů MLS.¹²²

Hlavním tématem mé práce je rozbor projevů obžalovaného během jeho soudního procesu, nejprve však v této kapitole přiblížím proces z hlediska jeho formy a obsahu.

Hlavní přelíčení započalo 15. října 1946. Tomuto přelíčení předcházely rozsáhlé přípravy, vyšetřování, asi 400 svědeckých výpovědí a proces samotný byl na mimořádný lidový soud mimořádně dlouhý, rozsudek si Jöckel vyslechl až 25. října.¹²³

Předseda senátu Beneš si uvědomoval, že v tomto případě nejde jen o to odsoudit zločince, ale dokumentárně zachytit vše, co se dá zjistit o nacistických zločinech. Veřejnost sledovala proces s velkým zájmem, byl překládán do Norimberku, rozsudek byl hlášen tiskové agentuře v Londýně, české noviny přinášely každodenní reportáže¹²⁴ a místní rozhlas vysílal dvakrát denně reportáž ze soudní síně.¹²⁵

Soud postupoval řádně a pečlivě, k svědecké výpovědi předvolal na 90 svědků a také se četlo velké množství písemných svědectví.¹²⁶

¹²² *Archiv Památníku Terezín* (dále jen PT), A 11065, Poznámky Dr. Beneše, nestránkováno

¹²³ *SOA Litoměřice*, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, krab. 70, svazek X, s. 238

¹²⁴ *Lidová demokracie* 15. – 25. říjen 1946, *Svobodné slovo* 15. – 25. říjen 1946, *Rudé Právo* 15. – 25. říjen 1946

¹²⁵ JUDr. Beneš dostal několik dopisů, ve kterých bývalí vězni MP popisovali, jak jim Jöckelův hlas v rozhlase způsobil okamžité nevolnosti.

¹²⁶ *PT*, A 11065, Poznámky Dr. Beneše, nestránkováno

8.1. Způsob přelíčení

Hlavnímu přelíčení byli přítomni předseda senátu JUDr. Zdeněk Beneš, dále 4 soudci z lidu, náhradní soudce JUDr. Vašata, náhradní soudci z lidu, zapisovatel, veřejný žalobce JUDr. Karel Neuhauser, obhájce ex offio JUDr. Karel Fast, a v neposlední řadě dva tlumočníci.¹²⁷

Přelíčení bylo zahájeno o deváté hodině ranní, kdy předseda senátu poučil Jöckela, aby pozorně poslouchal obžalobu, ke které se bude moci vyjádřit. Na žádost obhájce nebyl nikdo z členů senátu bývalým vězněm MP.¹²⁸

Následně přednesl veřejný žalobce plnou obžalobu a Jöckel se k tomu rozsáhle vyjádřil.

Když se obžalovaný vyjádřil k obžalobě, začaly výpovědi svědků, kteří vždy pronesli nepřerušovaně svou výpověď a poté měl Jöckel možnost se k tomu vyjádřit a také se svědkem komunikovat.

Dále veřejný žalobce nechal číst výpovědi svědků, jenž u soudu nebyli přítomni.

K soudu byli předvoláni dva soudní znalci k podání posudků o poměrech v táboře a dále měli podat znalecký posudek o Jöckelově duševním a tělesném zdraví.

Po devíti dnech procesu, 24. 10. 1946, předseda senátu prohlásil, že se soud odebírá k neveřejné poradě a jednání bylo odročeno na 25. 10. na devátou hodinu ranní.

25. 10. přečetl předseda senátu rozsudek s odůvodněním a poučil odsouzeného o jeho právech. Rozsudek obsahoval výčet prokázaných trestných činů dle retribučního dekretu prezidenta republiky. Dále jsou v rozsudku čtyři činy, ve kterých se nepodařilo prokázat vinu, obžalovaný byl tak v tomto případě zproštěn obžaloby. Za prokázané trestné činy byl odsouzen k trestu smrti provazem.

Rozsudek byl pravomocný, nebylo proti němu možné odvolání. Celé jmění odsouzeného propadlo státu a byl navždy zbaven občanské cti.

Odsouzený Jöckel požádal o prodloužení dvouhodinové lhůty k provedení rozsudku o jednu hodinu, předseda senátu mu vyhověl.

Rozsudek byl proveden veřejně na dvoře věznice přesně v 14:15.¹²⁹ Na veřejnou popravu se prodávaly vstupenky a předsedovi senátu přišlo několik žádostí o zaslání vstupenek pro

¹²⁷ *SOA Litoměřice*, MLS Litoměřice, svazek X, s.238

¹²⁸ *Ibid.*, s. 239

bývalé vězně.¹³⁰ Dokonce obdržel žádost od bývalého vězně MP, aby směl být pomocníkem kata, bez nároku na odměnu.¹³¹

Tělo bylo neveřejně pohřbeno na hřbitově v Litoměřicích dne 27. října. Hrobník a jeho zřízenec byli poučeni, že nesmí nikomu prozradit, kde se hrob nachází.¹³²

8.2 Nejdůležitější svědectví

Jöckel ve svém vyjádření k obžalobě několikrát zopakoval, že se necítí vinen v žádném jejím bodě, jelikož jako velitel MP pouze prováděl rozkazy svých nadřízených. Obžalovaný dále odvolal svou první výpověď v americkém internačním táboře v Ziegenheimu, ve které doznal vinu. Jöckel přednesl svůj životopis, popsal svoji službu na MP a velmi si dal záležet, aby neprozradil nic, co by mu mohlo uškodit. Jediné k čemu se přiznal, bylo občasné fackování vězňů, což ovšem nepovažoval za zločin proti lidskosti, nejvýše tak proti předpisům.¹³³

Většina předvolaných svědků pocházela z řad bývalých vězňů MP, dále vypovídali bývalí dozorcí MP Wilhelm Schmidt a Theodor Hohaus, také bývalý vězeňský lékař MP Dr. Beno Krönert, zajímavé výpovědi přednesl bývalý vrchní kriminální komisař pražského gestapa Heinz Jantur a také Fritz Badelt, jenž vykonával na gestapu funkci vrchního kriminálního sekretáře.

Wilhelm Schmidt hned na začátku své výpovědi promluvil o nenávisti ke svému bývalému veliteli, který je nesprávně vedl k surovosti a krutosti. Popsal násilné činy, které Jöckel nařizoval a také ho obvinil z rozšíření tyfové epidemie. Schmidt, který na MP pevnosti patřil ke krutým dozorcům, se během výpovědi rozrušil a pro pláč nemohl pokračovat.

Je ovšem otázkou na kolik tato lítost byla upřímná, jelikož Schmidt věděl, že ho zanedlouho čeká vlastní soudní proces.¹³⁴ Jöckel se ve své úvodní řeči „schovával“ za pouhé plnění

¹²⁹ *SOA Litoměřice*, Lsp 1200/46, svazek X, proces

¹³⁰ *Ibid.*, s. 78, s. 153, s. 213,

¹³¹ *PT*, A 11070, nestránkováno

¹³² *SOA Litoměřice*, Lsp 1200/46, svazek X, pohřbení Jöckla Jindřicha

¹³³ *Ibid.*, s. 242

¹³⁴ Schmidt byl ve svém procesu odsouzen k trestu smrti provazem.

rozkazů. Schmidt ovšem vylíčil, kterak Jöckel nechal popravit dva vězně, na které nepřišel dálnopis. Šlo o vězně, jejichž případ jsem zmiňovala v kapitole Velitel *Heinrich „Pinda“ Jöckel*. Schmidt u soudu prozradil, že Jöckela upozorňoval na absenci dálnopisu, ten měl však odvětit, „*nech svůj rozum spát*“.¹³⁵

Na výpověď Hohause bylo, vzhledem k jeho prokázanému charakteru, nahlíženo zvláště důvěryhodně. Během soudního procesu o něm nikdo neproněs špatné slovo, svědci mluvili o jeho nezištné pomoci a laskavé povaze. Jeden ze svědků vypověděl, že se mu Hohaus svěřil. Byl prý nejprve nadšeným nacistou, ze situace na MP byl ale znechucen a zklamán, utéci už prý ale nebylo možné.¹³⁶

Svědectví Hohause rozhodně Jöcklovi nijak nepomohlo, v soudní síni prozradil vše o jeho kruté povaze, která nesnesla odpor. Přisvědčil, že později pro ránu nešel daleko a týrání vězňů, které prováděl či nařizoval, bylo rozhodně nad rámec rozkazů. Promluvil o katastrofické hygieně, na níž měl bývalý velitel lví podíl. Hohaus měl na starosti sklad potravin a tak mohl nejlépe dosvědčit nedostačující stravování vězňů, u některých vybraných skupin šlo o cílené a pomalé vyhladovění.¹³⁷

Hohaus je důležitým důkazem toho, že zacházet s vězni nelidsky bylo osobní volbou každého. Plnění rozkazu, jak Jöckel i Schmidt své činy omlouvali je jedna věc, další věcí je, co všechno provedli nad rámec těchto rozkazů.

Heinz Jantura popsal MP jako jakousi přechodnou stanicí, kde čekali vězni na soud, nebo na umístění do některého z koncentračních táborů. Udal, že neví ani z doslechu, že by bylo s vězni na MP zacházeno tvrdě. Jantura také vyvrátil některé Jöckelova tvrzení, například rozhodně zapřel, že by Himmler vydal doplňující předpisy k vězeňskému řádu ohledně Židů, kterými Jöckel ospravedlňoval své jednání. Jöcklovo neustále přenášení odpovědnosti na nařízení a předpisy tím tak ztrácelo význam.¹³⁸

Úředník gestapa Fritz Badelt udal, že předpisy platící pro všechny policejní věznice, rozhodně zakazovaly špatné zacházení s vězni (včetně židovských a ruských). Každý zaměstnanec gestapa musel každý měsíc tento výnos vlastnoručně podepsat. Dále vypověděl,

¹³⁵ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 340 - 345

¹³⁶ *Ibid.*, s. 289

¹³⁷ *Ibid.*, s. 332 - 337

¹³⁸ *Ibid.*, s. 320 - 323

že z Terezína byl do Prahy hlášen poměrně velký počet úmrtí, jelikož prý kryl celou věc vedoucí gestapa, nebylo to nikdy vyšetřováno. Jöckel k výpovědi pronesl, že svědek nezná Himmlerovi doplňky k vězeňskému řádu. Obhajoval se tedy dokumenty, o nichž neměl nikdo jiný nejmenší ponětí. Badelt dále dodal, že velitel věznice neměl právo odejmout nemocnému lékařské vyšetření, byl povinen nemocného převést k lékaři, a vězni neschopni vazby měli být prý dokonce propuštěni.¹³⁹

Dobrozdání soudních znalců znělo jasně, ubytování na MP bylo nelidské a po zdravotní stránce zcela závadné. Přelidnění cel bylo důvodem rozšíření infekčních nemocí. Stravování bylo zcela nedostačující a ze zdravých lidí udělalo během několika týdnů podvýživy lidské kostry, které zcela ztratily odolnost vůči nemocem. Časté týrání vězňů vedlo k těžkým zraněním, nemocem a často také k smrti. Těžkou prací podvyživených vězňů označili znalci za soustavné týrání.

Smrt nebyla na MP ničím výjimečným a vězni byli často zabiti pro maličkosti, nejčastějším způsobem zabití bylo ubití pěstí, nakopnutí do břicha, či do hlavy, ubití železnou tyčí, silnou holí, ušlapáním a proražením páteře prudkou vahou těla. Dále bylo nalezeno několik případů udušení, zasypaní, utopení a umrznutí.

Velitele tábora označili shodně jako hlavního viníka rozšíření obou tyfových epidemií (břišního a skvrnitého), jelikož nerespektoval nařízení policejního lékaře a dokonce zhoršil situaci vězňů tím, že jim odebral veškeré čisté prádlo, jenž jim bylo zasíláno z domova.

Znalci prohlásili, že na nelidském zacházení s nemocnými a na nedostatečném léčení nese vinu obžalovaný jako velitel věznice, který byl odpovědný postarat se o nemocné vězně.¹⁴⁰

Výpovědi svědků popisovaly poměry ve vězení a shodně všichni označovali jako původce všeho zlého na MP Jöckela, v jehož přítomnosti se dozorcí měnili ve „zvířata“.

Například svědkyně Milada Horáková prohlásila, že v jiných věznicích byly poměry nesrovnatelně lepší, „...na Malé Pevnosti byla stále nejistota, že vězeň bude svévolně utracen.“¹⁴¹

¹³⁹ *Ibid.*, s. 323 - 324

¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 311 - 314

¹⁴¹ *Ibid.*, s. 337

Z množství lidí, kteří prošli Malou Pevností, se nenašel ani jeden, který by mohl o Jöcklovi říct, že s ním jednal lidsky.

V této kapitole jsem alespoň krátce přiblížila, jak probíhal proces s Heinrichem Jöckelem. Velký počet svědectví bývalých vězňů, jenž v soudní síni zazněly, rozhodně nepokládám za méně důležitá. Jen jsem jejich interpretaci, vzhledem k tématu práce, nepokládala za nutnou. Výrok Milady Horákové o poměrech na MP pak pokládám za velmi vypovídající a stejný obsah, jen vyložený jinými slovy, se dá najít i ve všech ostatních svědectvích přeživších vězňů.

9. Soudní proces jako divadlo

„Představení, či herecký výkon, je možné definovat jako veškerou aktivitu jednoho účastníka při konkrétní příležitosti, jejímž účelem je udělat dojem na kteréhokoli z ostatních účastníků“¹⁴².

V této kapitole se budu snažit odpovědět na otázku jak představení Jöckela probíhalo. A také se budu zajímat o to, jaký výkon v soudní síni předvedl.

Pro můj výzkum jsou klíčovým prvkem Goffmanovy analýzy fasády, jelikož v sobě ukrývají jedincovo vystupování a projevy, jejichž rozbor mi umožní odpovědět na výzkumné otázky. V kratší formě pak pojednám o dalších prvcích analýzy, kterými jsou týmy a regiony.

Hlavní aktéři

Hlavní postavu zde samozřejmě představuje Heinrich Jöckel. A rozhodně v tomto případě platí, že herec nepředstavuje sám sebe, nýbrž dramatickou postavu, jenž si napsal.¹⁴³ Kdyby představoval sám sebe, nebo spíše roli velitele policejní věznice, do které se na MP tak hluboce vžil, byl by to jistý rozsudek smrti.

Někdo by mohl namítnout, že je již předem jasné, že jakékoliv chování, které by u soudu předvedl, by vzhledem k prokázaným skutečnostem představovalo rozsudek smrti tak či onak. Podstatné pro tento výzkum ovšem je, že Jöckel si to podle všeho nemyslel, nerezignoval a snažil se svoji roli nespravedlivě obviněného pro soudní senát opravdu sehrát.

Při tomto procesu by se daly nalézt zcela jistě i jiní větší, či menší aktéři. Kdybych na proces nazírala z jiného úhlu, mohl by to být nepochybně předseda senátu nebo veřejný žalobce. Z dalšího úhlu pohledu by mohl být hlavním aktérem jeden z bývalých vězňů Malé Pevnosti, podávající zde svědectví o nejhorších chvílích svého života. Pro potřeby této analýzy je jím ale Heinrich Jöckel a já budu zkoumat, jak si počínal ve své snaze ovlivnit názory druhých na něj samotného.¹⁴⁴

¹⁴² GOFFMAN E., cit. d., s. 21

¹⁴³ ŠILHANOVA J., cit. d., s. 86

¹⁴⁴ GOFFMAN E., cit. d., s. 12

Jöcklovo publikum si bylo jistě vědomo, že Jöckel hrál roli, která by ho ukázala v příznivějším světle, a proto budou pozorovány ovladatelné i neovladatelné aspekty jeho vystoupení. Ovladatelný aspekt, který tvoří verbální projev, bude porovnáván s méně ovladatelnými aspekty, jako je výraz tváře.¹⁴⁵ Publikum, které předpokládá, že mu bude předkládána faleš, se na tyto aspekty zaměřuje a věří, že neovladatelný aspekt může odhalit přetvářku. Nutno však podotknout, že pozorovaný jednatel si tuto skutečnost může uvědomovat, své neovladatelné aspekty proměnit v ovladatelné a přizpůsobit je situaci.¹⁴⁶

Když hovořím o publiku, mám na mysli v první řadě soudní senát. Procesu bylo přítomno i obecnstvo ve formě diváku a novinářů, ale soudní senát je tím publikem, jež měl Jöckel v plánu ovlivnit svým vystoupením.

Hlavní aktér trávil čas před soudem zavřený na Malé Pevnosti, kde byl zřízen internační tábor. Místo, kde kdysi sehrál roli velitele, se nyní stalo jeho vězením, ve kterém byl vydán vůli dozorců a rozkazům tamějšího velitele. Jelikož existuje řada výpovědí internovaných Němců o nelidském zacházení, které se zlepšilo až výměnou velitele tábora¹⁴⁷, je zřejmé, že tam Jöckel okusil svou vlastní „medicínu“. Podle článku v *Lidové demokracii* si Jöckel ve své cele vytvořil několik figurek z chlebové střídky a vydržel si s nimi hrát dlouhé hodiny. Když byl pak v cele sám, pochodoval po ní a při tom mluvil sám pro sebe. Občas se prý zeptal na své bývalé podřízené, o rodině se však zmiňoval jen velmi nerad. Pokud mluvil o K. H. Frankovi, tak vždy jako o „Staatsministerovi“ a bylo prý znát, že k němu chová největší obdiv. O Hitlerovi se prý zmiňoval s nelibostí a většinou prohlásil: „*Byl vůdce, není vůdce*“. V prvním týdnu prý měl tendenci při příchodu strážného zvedat pravou ruku na pozdrav a stále se stavěl do přísného pozoru, když se přiblížil muž v uniformě.¹⁴⁸

Z článku není bohužel vůbec jasné, jak redakce k zajímavým informacím přišla. Prozradil snad tyto skutečnosti jeden z dozorců internačního nebo to byl někdo jiný? To zůstává otázkou, stejně jako pravdivost uvedených údajů.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 14 - 15

¹⁴⁶ *Ibid.* s. 16

¹⁴⁷ KOTYZA, Oldřich, SMETANA, Jan, TOMAS, Jindřich, *Dějiny města Litoměřice*, Litoměřice: Město Litoměřice, 1997, s. 332

¹⁴⁸ *Dnes začíná v Litoměřicích proces proti Jöckelovi*, *Lidová demokracie*, Praha, z 15. 10. 1946, s. 3

Jak je známo z kapitoly *Hlavní přelíčení*, Jöckel od samého začátku tvrdošijně zapíral jakékoliv profesní pochybení a odkazoval se na rozkazy z vyšších míst. Při své úvodní řeči pak soudu vysvětlil, že velitel policejní věznice je vlastně totéž jako setník v armádě, neprovedl tedy nic špatného a mohlo by se zdát, že skutečně nechápal proč je osobou obžalovanou.¹⁴⁹ Svému strážnému se dokonce svěřil, že až ho propustí, vrátí se zpět k policii.¹⁵⁰

9.1. Fasády

Jak již bylo zmíněno, Goffman rozlišuje dva základní druhy fasád. Tou první je nepřenosné vybavení, scéna a kulisy. V tomto případě je nepřenosnou fasádou soudní síň se všemi jejími náležitostmi.

Druhý typ, pro můj výzkum zdaleka nejpodstatnější, představuje osobní fasáda. Můžeme do ní zahrnout oblečení, pohlaví, věk a rasu, ale také vzhled a způsob mluvy, výraz v obličeji a podobně. Některé z těchto znaků, jako je věk a pohlaví jsou zde dané, jiné může aktér ovládat.¹⁵¹

Oblečení

Oblečení řadíme běžně mezi faktory osobní fasády, který může aktér ovládat, pokud to jeho podmínky dovolí. V našem konkrétním případě vězně Jöckela je však oblečení daným faktorem a spíše vypovídá o druhé straně nežli o hlavním aktérovi.

Oblečení, které měl Jöckel při procesu, mohu na základě porovnání fotografie z jeho cely a fotografie pořízené během procesu označit za Jöckelův vězeňský šat.

Redaktor *Svobodného slova* popsal Jöckelův oděv jako režné pracovní šaty.¹⁵² Podle videozáznamu, na kterém je zachyceno přivedení hlavního aktéra do soudní síně, je rozpoznatelné, že neměl nasazená pouta, ani ho stráž nijak nadržela, spíše ho pouze doprovázela.

¹⁴⁹ SOA Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 239

¹⁵⁰ *Dnes začíná v Litoměřicích proces proti Jöckelovi*, Lidová Demokracie, Praha, 15. 10. 1946, s. 3

¹⁵¹ GOFFMAN E., cit. d., s. 30

¹⁵² *Terezínský ďábel Jöckel před soudem*, Svobodné Slovo, z 18. 10. 1946

Jöckel byl přiveden ve svém vězeňském obleku nádvořím soudu na kterém stála šibenice, Jöckel na ni nepohlédl a kráčel přímo do soudní síně¹⁵³. Toto přivedení Jöckela do soudní síně ve vězeňských šatech a kolem šibenice by se dalo interpretovat, jako přivedení zločince k zodpovídání se ze svých zločinů, nikoliv obviněného. Během procesu bylo přítomno několik tlumočnicků, kteří Jöckelovi překládali do němčiny a poté naopak z němčiny do češtiny, sluchátka tedy, jako například při procesu s K. H. Frankem, použita nebyla.

Vzhled

Vzhled by se dal vnímat jako faktor, který může jednatelce relativně ovládat. V tomto případě ale velká proměna Jöckela ze statného velitele v plné síle¹⁵⁴ do podoby vyhublého vězně s hlubokými vrásky a propadlými tvářemi¹⁵⁵ spíše souvisela s životní situací, ve které se ocitl. Nutno podotknout, že tento vzhled korespondoval s dojmem, který se snažil vyvolat. Hned na začátek své úvodní řeči uvedl, že při prvním výslechu v Ziegenheimu byl ztýrán a utrpěl otřes mozku.¹⁵⁶

Tento faktor osobní fasády vnímali také redaktoři vyslaní do soudní síně. Čtenáři *Svobodného slova* si mohli představit bývalého velitele podle popisu, „...značně vyschlý, oholen, s přistříženým vouskem pod nosem...“¹⁵⁷

O několik dní později stejné noviny informovali o proměně vzhledu během procesu, „...zhubl se, vrásky na čele se mu prohloubily a vous narost.“¹⁵⁸

¹⁵³ *Trial of Nazi Butcher Jockl* (1946). *Youtube* [online]. British Pathé, 2014 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=vxZdEsoh1xs>

¹⁵⁴ viz. příloha č. 1

¹⁵⁵ viz. příloha č. 2

¹⁵⁶ *SOA Litoměřice*, fond MLS LTM, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 239

¹⁵⁷ *Terezínský ďábel Jockel před soudem*, *Svobodné Slovo*, z 18. 10. 1946

¹⁵⁸ *Výslechy svědků o Jöckelovi*, *Svobodné Slovo*, z 23. 10. 1946, s. 3

Způsob vystupování

Dalším faktorem osobní fasády, velmi podstatným pro rozbor tohoto procesu, je způsob vystupování. Jöckel mluvil v úvodní řeči o své nevinně, prezentoval se jako přísný, ale spravedlivý velitel, jehož jedinou chybou bylo uposlechnutí rozkazů.¹⁵⁹

Při kvalitním hereckém vystoupení je ovšem nutné, aby nonverbální složka projevu odpovídala verbálnímu vyjádření. Tím je myšlen výraz obličeje, gesta a tak dále. Podle článku *Rudého práva* o procesu, který nese podtitulek „*Esesák, který si nepamatuje. Nezakrývá svůj odporný cynismus.*“¹⁶⁰, by se dalo soudit, že se zde skloubení těchto dvou složek projevu nekonalo. Také mu popírání zločinů značně stěžovala přítomnost bývalých vězňů MP v soudní síni, kteří na jeho slova o nevinně reagovali projevy nesouhlasu.¹⁶¹

Jöcklových nonverbálních projevů si všímal redaktor *Lidové demokracie* ve zvlášť dojemné chvíli, kdy bývalá vězenkyně MP popisovala, jak na MP porodila děvčátko, které ji bylo okamžitě odebráno a o jejím osudu do dnes nic neví. Prý v ten moment nezůstalo jediné oko suché, Jöckel si plačící svědkyni prý kriticky prohlížel s ironickým „úšklebkem“ na tváři.¹⁶²

O Jöckelově vystupování v jiné soudní síni se zmiňuje Jakub Vozdek ve své diplomové práci o procesu s K. H. Frankem. Jeho práce obsahuje kapitolu *Svědék Jöckl*, kde Vozdek popisuje, kterak do soudní síni vstoupil „... podle vzpomínek přeživších vězňů sadista a neskonalý surovec. Svým drzým a povýšeným chováním vzbudil v soudní síni negativní emoce. (...) Po celou dobu si chtěl zachránit kůži, o policejním vězení s krutými mučírny hovořil jako o idylickém místě. Na to, že zde byli vězni topeni, ubíjeni lopatami a zabíjeni zvlášť surovými způsoby, si už jaksi nepamatoval“¹⁶³.

¹⁵⁹ SOA Litoměřice, Lsp 1200/46, svazek X, s. 239

¹⁶⁰ *Vrah Jöckel před lidovým soudem*, Rudé právo, z 17. 10. 1946, s. 1

¹⁶¹ *Oživlé hrůzy Terezína*, Rudé právo, z 18. 10. 1946,

¹⁶² *Jöckl dal zazdít celu s 29 terezínským vězni*, Lidová demokracie, z 19. 10. 1946

¹⁶³ VOZDEK, Jakub, *Proces s K. H. Frankem před Mimořádným lidovým soudem v Praze*, Diplomová práce, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha, 2011, s. 41

Zdá se tedy, že Jöckel působil stejným dojmem i na jiné pozorovatele a povýšené chování mu bylo vlastní. Ale zpět do litoměřické soudní síně.

Během svědectví Monsignore Aloise Tylínka nastala situace, ve které Jöckelův projev nekorespondoval s předkládaným dojmem. Msgre. Tylínek ve svém svědectví uvedl, kterak byl zbit dozorcí a těžce zraněn, na rozkaz hlavního aktéra poté hozen do tmavé kobky. Vypovídal o pokusu dozorce ho utopit a nevynechal detaily krutého zacházení se židovskými vězni. Jöckel odmítal vinu a prohlásil, že si na uvedené věci vůbec nepamatuje.¹⁶⁴

V této situaci Jöckel „vypadl z role“, podle Rudého práva, „... *ztratil svou povýšenost a klid, začal se rozčilovat a křičet. Výpověď ho zřejmě vyvedla z míry*“¹⁶⁵.

Goffman označuje takové podlehnutí návalu vzteku za událost, která přináší dojem neslučitelný s tím, jaký chtěl účinkující vyvolat.¹⁶⁶ Goffman dále mluví o termínu „dělat scénu“, v případě jednotlivce, který nechtěným gestem zdiskredituje svůj výkon. Přímo o soudním procesu pak mluví v souvislosti se skutečností, že když obecenstvo dále odmítá hrát hru na zdvořilou interakce, tak jedince konfrontuje se skutečnostmi, který jsou pro jeho roli nepřijatelné. Dále uvádí, že trestní procesy pak tento druh otevřeného konfliktu institucionalizovaly.¹⁶⁷

V tomto konkrétním případě nešlo o obecenstvo, které by po nějaké době přestalo hrát zdvořilostní hru, ale o jedince, kteří Jöckela od začátku konfrontovali se skutečností, které se velmi rozcházely s předváděnou rolí.

Podle *Svobodného slova* nebyl tento výstup, narušující předkládanou situaci, ojedinělý. V reportáži z procesu informovaly o další Jöckelově „scéně“, „... *když byly líčeny zhýralé a perversní kousky jeho dcery*“¹⁶⁸.

Zajímavé chvíle vypadnutí z role si všiml redaktor *Mladé fronty*, v článku se dočteme, že „... *zapomíná Jöckel na své vězeňské šaty a dá se do smíchu, bezmála tak odporného, jako za dob své terezínské činnosti*“¹⁶⁹.

¹⁶⁴ SOA Litoměřice, fond MLS LTM, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 267

¹⁶⁵ *Terezínský běs se rozčiluje*, Rudé právo, z 19. 10. 1946

¹⁶⁶ GOFFMAN E., cit. d., s. 54

¹⁶⁷ *Ibid.*, s. 205

¹⁶⁸ *Výslechy svědků o Jöckelovi*, Svobodné slovo, z 23. 10. 1946

Redaktor *Svobodného slova* pak do úvodu svého článku zmiňuje, že si po skončení Jöckelova výslechu lze o něm udělat obrázek, jeho projevy popisuje takto, „... *pak byl skleslý. Když ho přivedli do soudní síně byl vzteklý. Druhého dne se začal v některých momentech usmívat. Dnes se zdá být vyrovnaný. Má i drzou odvalu zapírat nejen to, co zapřít lze, ale i to, co se zapřít nedá (...) Pind'a se ještě mnoho zlobí, mnohokrát zaskřípe zuby, ale jistě se nezmění*“¹⁷⁰.

Jöckel podle všeho neudržel předkládaný dojem sebe sama. A to jak nonverbálními projevy, tak projevy verbálními, například na svoji obhajobu prohlásil, „... *vězen Czábo byl ztlučen banátníky*¹⁷¹, *já jsem při tom vůbec nebyl a nedržel ho, to byl docela jiný případ*“¹⁷².

Z vystoupení hlavního aktéra je patrná absence kázně i obezřetnosti.¹⁷³ Platí pravidlo, že pokud má jedinec během svého představení vyjádřit ideální normy, musí se zcela vzdát, nebo alespoň skrýt chování, které těmto normám neodpovídá.¹⁷⁴

Je možné, že neschopnost vyjádření těchto ideálních norem během nonverbálního i verbálního projevu byla důvodem sepsání průvodního návrhu, který v průběhu procesu¹⁷⁵ zaslal MLS Litoměřice Jöckelův advokát jménem obžalovaného. Je zde vypsáno několik bodů, kde popírá svou vinu, nebo se snaží vylepšit svůj obraz, vždy připsal jméno svědků, kteří tvrzení mohou potvrdit. Například písemně tvrdil, že, „... *někdy jsem kromě normální stravy společně s Hohausem sami koupili ze svých úspor salám a chleba a tyto potraviny dodali vězňům, nabízím svědectví Hohause*“¹⁷⁶. Nebo, „... *že pověsti o mé surovosti nebo hrubém nakládání, jak jsou v žalobě líčeny byly plané, že jsem vždy jak soukromě, tak i úředně vycházel všem osobám s nimiž jsem do styku přišel v mezích válečných možností, velmi vstříč*“¹⁷⁷. V neposlední řadě bych pak zmínila tvrzení, „... *z počátku svého velení v Terezíně snažil jsem se, pokud to válečné poměry dovolovaly, vězňům pobyt v Terezíně*

¹⁶⁹ *Proces s „Piňdou“ Jöckelem pokračuje*, Severočeská Mladá fronta, z 17. 10. 1946

¹⁷⁰ *Sedmdesát svědků o Jöckelovi*, Svobodné Slovo, z 19. 10. 1496

¹⁷¹ „Banátníci“ byli vojáci SS z Banátu a Srbska.

¹⁷² *SOA Litoměřice*, fond MLS LTM, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 343

¹⁷³ GOFFMAN E., cit. d., s. 225

¹⁷⁴ *Ibid.*, s. 45

¹⁷⁵ 16. 10. 1946.

¹⁷⁶ *SOA Litoměřice*, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr.70, s. 1144

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 1146

zpříjemniti, že z mé vlastní iniciativy byly o Vánocích konány mezi vězni vánoční slavnosti, byly rozdávány vánočky, bonbony a hudba hrála pod vánočním stromem“¹⁷⁸.

Hohaus ve svém svědectví ovšem rozhodně nepotvrdil, že by snad Jöckel za své úspory kupoval vězňům jídlo „na přilepšenou“, naopak potvrdil jeho krutou povahu a surové zacházení s vězni.¹⁷⁹ Redaktor *Lidové demokracie* si všiml stavu skleslosti, který v Jöckelovi vyvolala Hohausova výpověď, nejspíše vůbec neočekával, že by Hohaus vypovídal proti němu.¹⁸⁰ O několik dní dříve dokonce tvrdil, že je Theodor Hohaus jeho nejlepším přítelem.¹⁸¹

Není jasné, jestli bylo sepsání průvodního návrhu nápadem Jöckela nebo jeho advokáta. Každopádně lze tento sedmistránkový dokument proklamující aktérovi nevinnu považovat za důkaz jeho odhodlanosti přesvědčovat senát o své nevině. Nelze říci, že by rezignovaně čekal na rozsudek, hlavní aktér se snažil udržet definici situace prezentovanou před publikem.¹⁸²

Hohaus tedy jeho tvrzení nedoložil a když popisoval své vstřícné jednání s vězni, nebo razantně popíral svoji krutost, odkazoval při tom na svědectví jedněch z nejkřutějších dozorců na MP. K tvrzení o vánočním veselí na MP žádného svědka nepřipsal. Není tedy překvapivé, že tento průvodní návrh nijak obraz aktéra nevylepšil.

Je možné, že skutečnost, že průvodní návrh nezafungoval tak, jak si hlavní aktér představoval, vedla k jeho postupnému „vypadávání“ z role. Je možné, že si pod tíhou svědectví a svých chyb během představení uvědomoval, že předkládaným výkonem již není možné publikum ovlivnit. Tři dny před koncem procesu informovaly noviny, že „*terezínský zabiják je apatický*“¹⁸³, podle nich byla jeho tvář apatická i když popíral pravdivost uváděných svědectví.

Podle protokolu z hlavního přelíčení byl však Jöckel 3 dny před vynesením rozsudku při konfrontacích velmi aktivní. Jistě je hlavní příčinou této skutečnosti, že šlo o reakce na

¹⁷⁸ *Ibid.*, s. 1144

¹⁷⁹ *Ibid.*, svazek X, s. 332 - 337

¹⁸⁰ *Závěr procesu s terezínským Jöcklem*, *Lidová demokracie*, z 26. 10. 1946

¹⁸¹ *Jöckl popravil vězně za to, že prodal boty*, *Lidová demokracie*, z 20. 10. 1946

¹⁸² GOFFMAN E., cit. d., s. 231

¹⁸³ *Výslechy svědků o Jöckelovi*, *Svobodné slovo*, z 23. 10. 1946

výpovědi dvou svědků z řad bývalého pražského gestapa.¹⁸⁴ Pokud měl aktér reagovat na obvinění vznesené Němci, které znal, dal si s nimi většinou do delšího dialogu. V případě českých svědků byly jeho reakce krátké a konfrontace s nimi nevyhledával. Vzhledem k jeho projevům by se to dalo interpretovat tak, že konfrontace s českými lidmi, většinou bývalými vězni, nad kterými mívával neomezenou moc, byla zkrátka pod jeho úroveň.

Den před vynesením rozsudku je z protokolu jasně patrný velký pokles snahy hlavního aktéra se hájit. Na čtené výpovědi většinou nereagoval, pokud reagoval, tak velmi krátce. Kupříkladu, „*Nemohu si vzpomenout*“, nebo, „*Případ je mi zcela neznámý*“¹⁸⁵.

Jöckelovi byl také předložen seznam mrtvých z tábore v Škrochovicích.¹⁸⁶ Na ten reagoval slovy, „*Co z toho mám vidět? Nemohu se k tomu vyjádřit*“¹⁸⁷. Takové odpovědi ukazují na jakýsi nezájem hlavního aktéra vnést do situace svůj dojem a podpořit ho určitým projevem. V souvislosti s ostatními informacemi by se dalo říct, že v jeho chování byla zřejmá jeho pověstná povýšenost.

Tohoto velkého poklesu snahy si toho dne všiml i redaktor Svobodného slova, podle něj, „... už se ani nepokouší zapírat. Resignoval. Sem tam se usměje, sem tam pokrčí rameny“¹⁸⁸.

Předseda senátu Beneš poděkoval členovi vyšetřovací komise, která shromáždila důkazní materiál.¹⁸⁹ Za velmi důležitý moment pak považují položení otázky tohoto člena hlavnímu aktérovi. Zeptal se ho, zda lituje svých činů, a tím mu dal možnost vžít se zpět do role, přiblížit se předkládané definici situaci a ukázat jinou tvář. Jöckel ale odvětil, „*Nemám co bych litoval, kdyby jste byl býval na mém místě, byl by jste činil totéž*“¹⁹⁰.

Zdá se, že se Jöckel neztotožnil se svou novou rolí, jenž měl u soudu představit. Role velitele, „nadčlověka“, „pána“ nad životem a smrtí v něm byla hluboce zakořeněna a

¹⁸⁴ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 319 - 324

¹⁸⁵ *Ibid.*, s. 348

¹⁸⁶ Zde působil Jöckel jako velitel tábora, ještě před službou na MP.

¹⁸⁷ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 350

¹⁸⁸ *V pátek rozsudek nad Jöckelem*, Svobodné Slovo, z 25. 10. 1946

¹⁸⁹ SOA Litoměřice, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 350

¹⁹⁰ *Hladová šílenství terezínských vězňů*, Rudé Právo, z 24. 10. 1946

povýšenost, která s touto rolí souvisela, nedokázal hlavní aktér skrýt. Nedokázal potlačit nenormativní chování a projevy vedoucí k diskreditaci výkonu.

25. října o 9 hodině ranní přečetl předseda senátu rozsudek. Mohlo by se zdát, že Jöckel na základě předešlých skutečností bude rezignovaně očekávat rozsudek smrti. Když však předseda senátu vyslovil ortel smrti česky, všímavý redaktor *Mladé fronty* poznal, že Jöckel rozuměl, zachvěl se, podíval se po všech přítomných a snažil se zachovat klid. Když mu rozsudek přeložil tlumočník, reagoval nesouhlasným kroucením hlavou, jako kdyby nechápal, co se právě stalo. Následně prý sklonil hlavu na prsa a začal pozorovat podlahu.¹⁹¹

Jako by stále čekal, že se nedorozumění vysvětlí, požádal o hodinové prodloužení dvouhodinové lhůty k popravě.¹⁹²

Jöckel byl pověšen 25. října v 14:15. A tímto aktem spravedlnosti skončila jeho role vězně, role bývalého velitele, role otce a manžela a všechny role, které ve svém životě sehrál. Různých rolí měl v sobě jistě mnoho, neboť člověk má toliko rolí, kolik existuje rozdílných osob, na jejichž mínění mu záleží.¹⁹³

¹⁹¹ Býv. velitel Terezína Jöckel veřejně popraven, *Severočeská Mladá fronta*, z 26. 10. 1946

¹⁹² *SOA Litoměřice*, MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 70, svazek X, s. 353

¹⁹³ GOFFMAN E., cit. d., s. 50

9.2. Týmy

Goffman definuje tým jako soubor jednotlivců, kteří spolupracují při realizaci jedné úlohy.¹⁹⁴ Tito členové týmu se musí spoléhat na dobré chování ostatních členů.¹⁹⁵ Dále mezi nimi vzniká, jako důsledek společně stráveného času, oficiální vztah, který je automaticky nabídnut a přijat v momentě, kdy jedinec místo v týmu zaujme.¹⁹⁶

Pokud vycházíme z této definice, tak rozhodně mluvíme o týmu, pokud jde o soudní senát. Dobré chování všech členů je rozhodně vyžadováno a samozřejmý je i vztah, který v rámci času stráveného soudnictvím vznikne. Nikdo z členů tu nehraje sám za sebe, hrají za tým. Jejich role je součástí něčeho většího, retribučního soudnictví, jehož zástupce zde předvádějí.

Když Goffman mluví o režisérovi, který usměrňuje členy, pokud by jejich výkon snad působil nepřijatelně vzhledem k předkládané situaci, můžeme tohoto režiséra identifikovat s předsedou senátu Benešem.

V soudní síni byl ale z hlediska tématu práce podstatnější tým, který tvořil hlavní aktér Jöckel a jeho advokát JUDr. Fast. Goffmanova definice se shoduje i s tímto vztahem klient – právník, který je založen na společně stráveném času při spolupráci na realizaci Jöckelovi obhajoby. Jöckel byl závislý na tom, jak jej bude Fast obhajovat. Advokát v tomto týmu měl roli režiséra, který řídil hladký průběh představení, měl se starat, aby Jöckel nevypadl z role, jelikož to by znevážilo i jeho, jakožto zastupující osobu. Goffman užívá dramaturgické termíny dramatická a řídicí dominance, označující míru dominance členů týmu. Vysoká míra dramatické dominance je typická pro člena týmu, který je převážně na jevišti a vystupuje jako hlavní postavu, v našem případě to bude zcela jistě Jöckel. Pokud hovoříme o řídicí dominanci, velkou měrou jí disponuje člen týmu, který hru strategicky určuje a snaží se manipulovat s dojmy k dosažení požadovaného cíle.¹⁹⁷ V našem konkrétním případě bylo toto hlavním úkolem Jöckelova obhájce.

¹⁹⁴ GOFFMAN E., cit. d., s. 81

¹⁹⁵ *Ibid.*, s. 85

¹⁹⁶ *Ibid.*, s. 86

¹⁹⁷ GOFFMAN E., cit. d., s. 101

Bohužel nemám k dispozici prameny na základě kterých bych mohla určit, jak fungovala spolupráce jednotlivých členů týmu, o obhájci Karlu Fastovi nemám téměř žádné informace. Díval si na svůj úkol stejně jako obhájce K. H. Franka Kamill Resler? Ten o své roli obhájce prohlásil: „*Obhájce musí zapomenout na své vlastní citění a smýšlení, vzdát se své osobnosti a, ať je mu to sebetrpčí, konat svou povinnost do všech důsledků*“¹⁹⁸. Tyto otázky a osoba Karla Fasta zůstanou v této práci bohužel nezodpovězeny.

Na základě dostupných pramenů si ale myslím mohu dovolit konstatovat, že se advokát Fast snažil svoji roli obhájce vykonat nezaujatě. Zdá se, že přihlížel k zájmům svého klienta.¹⁹⁹ Sepsal s ním průvodní návrh proklamující jeho nevinnu, po vynesení rozsudku požádal o prodloužení lhůty do provedení rozsudku.

9.3. Regiony

Erving Goffman definuje pojem region jako místo do určitého stupně ohraničeného bariérami vnímání, jednotlivé regiony se podle něho liší stupněm ohraničenosti.

Tyto regiony pak rozděluje na přední a zadní region.

Přední region si lze představit jako místo, kde probíhá představení, tedy jeviště, tedy soudní síň²⁰⁰. Výkon jednotlivce v předním regionu je chápán jako úsilí vzbudit dojem, že jeho činnost v daném regionu zachovává a splňuje určité normy.²⁰¹ Tento region je určen k tomu, aby si zde obecenstvo vytvořilo dojem na základě výkonu jedince, všech aspektů jeho chování, nic zde není skryto, vše podléhá hodnocení a kritice. V tomto regionu je proto velmi důležité uvědomění si své *osobní fasády*.

V kapitole *fasády*, jsem popsala, kterak Jöckel neudržel svou osobní fasádu na přijatelné úrovni, vzhledem k překládané definici situace. Svou úlohu narušil, když nechal vyniknout roli, která se do tohoto představení nehodila a neměla zde vůbec vystoupit. Uvědomělost významu předního regionu ale prokázal zdržením se kupříkladu výhrůžek, nadávek nebo

¹⁹⁸ DRÁBAL, Jakub. *Poslušen zákonů své země a svého stavu: Obhajoba K. H. Franka očima jeho obhájce JUDr. Kamilla Reslera* [online]. Studentská vědecká a odborná činnost. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Praha, 2013 [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/6/4/219.pdf>

¹⁹⁹ Požádal, aby žádný z členů soudního senátu nebyl bývalým vězněm Malé Pevnosti.

²⁰⁰ GOFFMAN E., cit. d., s. 108

²⁰¹ *Ibid.*, s. 109

xenofobních projevů v soudní síni. Tyto zmíněné projevy by pak byly v pořádku, kdyby byly performovány v zadním regionu, který lze chápat jako místo, kde je dojem vyvolávaný výkonem vědomě coby realita popírán.²⁰²

Bohužel dostupné prameny neprozrazují, kde byl situován zadní region Jöckelův. Mohlo by jít o nádvoří soudního domu, kde by se v přestávkách procházel, tam by pak mohl svému advokátovi nebo strážnému sdělovat informace, které by do předního regionu nepatřily. Mohl by kupříkladu nazývat soudce Beneše jinými jmény, než by se patřilo a nebyl by za to nijak sankcionován. Aspekty svého projevu, které byl nucen potlačit v předním regionu, může v zadním regionu naopak zdůraznit.

Když se zaměříme na soudní senát, jejich předkládaný dojem v předním regionu by měl být zcela v souladu s normami. V poradní místnosti se mohou více cítit sami sebou, v předním regionu vystupují jako zastupující „ruka spravedlnosti“ a podle toho musí jednat. Mohou zde probírat případ a osobu Jöckela a použít při tom slova, která by zcela narušila předkládaný dojem v předním regionu.

Bohužel mi nejsou známy prameny, pomocí kterých by bylo možné projevy v zadním regionu rozebrat. V kapitole fasády jsem se věnovala projevům hlavního aktéra v regionu předním a na základě těchto poznatků mohu posoudit herecký výkon Jöckelův, především pak otázku jeho kvality.

Na základě výše uvedeného rozboru, mohu konstatovat, co je patrné, tedy kterak Jöckel nesladil verbální a nonverbální prvky svého vystoupení, přičemž narušil předkládaný dojem sebe sama. Nebyl schopen skrýt v sobě projevy, které by jeho výkon mohly zdiskreditovat. Ač respektoval určité normy související s předním regionem, tak se nedá říct, že by jeho herecký výkon byl brán jako autentický.

Toto jsou skutečnosti, které jsem už jednou jinými slovy zmínila v kapitole *Fasády* a z mého rozboru jsou jistě patrné. Dle mého soudu je žádoucí ptát se, proč svůj výkon nezvládal, proč nedokázal udržet předkládaný dojem a především proč nedokázal využít otázky člena vyšetřovací komise a nebyl schopen vyjádřit lítost. Odpověď na tyto otázky jistě nebude novým objevem a jev sebeklamu je známý z případů mnoha jiných nacistů, ale i komunistů, nebo například náboženských fanatiků.

²⁰² *Ibid.*, s. 113

Jöckel nedokázal vyjádřit lítost nad životy, které skončily jeho rukou nebo nařízením. Nedokázal se vcítit do bytostí, kterým ukradl důstojnost, pocit bezpečí, lásky a jistoty. Kdyby si přiznal vinu a z ní by vzešla lítost, musel by sám sobě přiznat, že vše co činil, způsobil jiným lidským bytostem, stejným jako byl on či jeho rodina. V jeho hlavě šlo o kusy, předem určené k porážce. Kdyby si přiznal, že nacistická nauka nebyla správná, ztratilo by pak pro něj vše smysl.

„Nadčlověk“, který v něm stále dřímал, by to nepřipustil. A tak stejně jako mnoho jiných nacistů zemřel s vírou v nacistické Německo.

10. Ohlasy ve vybraném dobovém tisku

Proces s terezínským katanem²⁰³ byl sledován s velkým zájmem, jednak ho předcházela jeho krutá pověst, jednak věznění na Malé Pevnosti přežilo spoustu lidí, kteří očekávali nastolení spravedlnosti.

Jöckel byl v tisku často označován rozšířenou přezdívkou „Pind'a“, dále o něm čtenáři mohli číst jako o „Terezínském d'áblu“²⁰⁴, či například jako o „Terezínském běsu“²⁰⁵.

Za pozornost zcela určitě stojí „titulky“ k článkům. Pokud jde o tituly ve *Svobodném slově*, daly by se většinou označit za informující, čtenář si z takového titulu mohl udělat představu, co bylo hlavním tématem v soudní síni. Kupříkladu „*Sedmdesát svědků o Jöckelovi*“, „*Lékaři o epidemii v Terezíně*“, „*Hochhaus vypovídal o Jöckelovi*“, nebo „*V pátek rozsudek nad Jöcklem*“. Mezi těmito informujícími tituly se však také najde titul se zjevným záměrem vyvolat šok či senzaci - „*Terezínský d'ábel Jöckel před soudem*“²⁰⁶.

Když se zaměřím na tituly v *Rudém právu*, musím konstatovat, že zde převládají spíše tituly „šokující“ nad tituly informujícími. Kupříkladu „*Oživlé hrůzy Terezína*“²⁰⁷, „*Terezínský běs se rozčiluje*“²⁰⁸, nebo „*Hladová šílenství terezínských vězňů*“²⁰⁹.

V *Lidové demokracii* se v reportážích z procesu objevovaly převážně tituly informující. Mezi nimi jsem ovšem identifikovala dva, které místo podání informací, měly sloužit spíše k vyvolání šoku. Jde o tituly „*Jöckl dal zazdít celu s 29 terezínskými vězni*“²¹⁰ a „*Jöckl popravil vězně za to, že prodal boty!*“²¹¹.

Vzhledem k malému počtu výtisků *Mladé fronty*, jež jsem měla k dispozici, není možné vyvodit závěry o povaze jejích titulů. Mohu ale konstatovat, že dostupné „titulky“ jsou

²⁰³ „Úplná obžaloba terezínského katana Jöckla“, Svobodný Máchův kraj, ze 4. 10. 1946

²⁰⁴ „Terezínský d'ábel Jöckl před soudem“, Svobodné slovo, z 18. 10. 1946

²⁰⁵ „Terezínský běs se rozčiluje“, Rudé právo, z 19. 10. 1946

²⁰⁶ *Terezínský d'ábel Jöckel před soudem*, Svobodné slovo, z 18. 10. 1946

²⁰⁷ *Oživlé hrůzy Terezína*, Rudé právo, z 18. 10. 1946,

²⁰⁸ *Terezínský běs se rozčiluje*, Rudé právo, z 19. 10. 1946

²⁰⁹ *Hladová šílenství terezínských vězňů*, Rudé právo, z 24. 10. 1946

²¹⁰ *Jöckl dal zazdít celu s 29 terezínským vězni*, Lidová demokracie, z 19.10.1946

²¹¹ *Jöckl popravil vězně za to, že prodal boty*, Lidová demokracie, z 20.10.1946

informačního rázu. A to „*Proces s „Piňdou“ Jöckelem pokračuje*“²¹² a „*Býv. velitel Terezína Jöckel veřejně popraven*“²¹³.

Svědectví, která u soudu zazněla, podávají noviny čtenáři jako fakta, o kterých není pochyb, a přidávají k nim vlastní komentáře. V článcích je také hojně užíváno expresivní vyjadřování. Nejvýmluvnější je asi tento příklad „... *nové hrůzy, nové příšernosti se dovídá veřejnost o strašném zločinci, sadistickém vrahu, netvoru v lidské podobě...a kdo byl vlastně tento Jöckel? Jedna z milionů nestvůr, zplozenců nacismu, esesáckých běsů. Tak nás ubijeli. Nesmíme nikdy zapomenout!*“²¹⁴

V článcích také najdeme chybné údaje, které budu v následujících řádcích demonstrovat na několika případech.

Například „...*předstoupil před soud Vilém Hochhaus*“²¹⁵, přičemž jméno svědka, o kterém je v článku pojednáváno, je Theodor Hohaus, jako Vilém byl někdy označován bývalý dozorce Wilhelm Schmidt.

Redaktor *Svobodného slova* ve svém článku uvedl, že na MP zahynulo 26 000 lidí.²¹⁶ V oficiálních dokumentech se však přesné číslo zemřelých nikde neobjevuje. Když nacisté opouštěli Malou Pevnost, zničili většinu kartoték. Také nelze vyloučit, že smrt některých vězňů, zvláště těch, kteří zemřeli na následky týrání, nebyla nikam zaznamenána. Oficiální číslo tedy nikde neexistuje. Dle odhadu bývalého dozorce Hohause zemřelo na MP přibližně 2 000 lidí.²¹⁷ Tomuto číslu se podobají i odhady některých vězňů, kteří měli funkci „kápo“²¹⁸ a tím získali určitý přehled. Číslo 26 000 je tedy silně nadneseno a nezakládá se na pravdě.

Představu o počtu mrtvých na MP si mohli udělat i čtenáři *Rudého práva*, které ve svém článku označilo Jöckela za „...*největšího nacistického vraha, který má na svědomí*

²¹² *Proces s „Piňdou“ Jöckelem pokračuje*, Severočeská Mladá fronta, z 17.10.1945

²¹³ *Býv. velitel Terezína Jöckel veřejně popraven*, Severočeská Mladá fronta, z 26.10.1946

²¹⁴ *Terezínský běs se rozčiluje*, Rudé právo, z 19.10.1946

²¹⁵ *Hochhaus vypovídal o Jöckelovi*, Svobodné slovo, z 24.10.1946

²¹⁶ *„Terezínský ďábel Jöckl před soudem“*, Svobodné slovo, z 18.10.1946

²¹⁷ *SOA Litoměřice*, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek V., s. 288

²¹⁸ „Kápo“ byl vězeň, který měl lepší postavení, „káповé“ byli k ruce dozorcům a pomáhali jim, nebo i zastávali jejich práci.

*desetitísíce lidských životů...“*²¹⁹. Opět se jedná o nepodložené informace, které měly s největší pravděpodobností dodat článku na šokujícím charakteru.

V článku *Svobodného Slova* nalezneme další klamné tvrzení. Podle něho měl Jöckel ze svého vlastního popudu zastřelit svou hospodyni Miladu Pixovou.²²⁰ Tento případ jsem již popsala v kapitole *Velitel Heinrich „Pind’a“ Jöckel*. Ve své výpovědi během vyšetřování²²¹ i během výpovědi v soudní síni přitom zastřelení Pixové přiznal Wilhelm Schimdt.²²²

Zdá se, jakoby *Svobodné slovo* nehledělo na pravdivost uvedených údajů, ale na prisouzení co největšího počtu zločinů hlavnímu aktérovi v soudní síni.

Vybraný dobový tisk věnoval procesu velkou míru pozornosti, čtenáři přinášel každodenní reportáže ze soudní síně. V těchto reportážích pak jednotlivá periodika shodně reflektují nenávist vůči souzenému Jöckelovi. Ve snaze předložit čtenáři „senzaci“ občas obsahují nepravdivé či silně nadnesené údaje. V uveřejňování zavádějících informací vynikal především deník *Svobodné slovo*.

²¹⁹ *Oživé hrůzy Terezína*, Rudé Právo, z 18. 10. 1946,

^{220 220} *Tereziánský ďáběl Jöckl před soudem*, Svobodné slovo, z 18. 10. 1946

²²¹ *SOA Litoměřice*, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 69. Svazek III, s. 189

²²² *Ibid.*, kr. 70, svazek X, s. 340

11. Závěr

Na začátek této kapitoly bych ráda poznamenala, že skutečnost použití analogie s divadlem v případě procesu s nacistou není v žádném případě známkou znevažování tehdejších událostí. Tento rozbor není znevážením ničeho ani nikoho, nýbrž snahou podívat se na proces jiným způsobem. V čemž také vidím přínos této práce.

V závěru takovéto práce je důležité odpovědět si na klíčovou otázku. Byl splněn cíl práce, tedy zodpovězení výzkumných otázek? V praktické části jsem použila dramaturgický přístup k rozboru projevů Heinricha Jöckela. Ukázala jsem, kterak se vyvíjely jeho projevy od aktivního hájení sebe sama k apatičnosti a je možné, že chvílemi i k rezignaci. Jöckel během svého procesu nevyvolal dojem, který by definoval situaci, tak jak pro něj bylo žádoucí. Během tohoto rozboru jsem pracovala s vybraným dobovým tiskem a také s protokolem z hlavního přelíčení.

Na základě výsledků rozboru a projevů aktéra během přelíčení se zdá, že důvodem neúspěšné snahy vyvolat dojem nevinného bylo přílišné vcítění se do role předchozí. V roli nacistického velitele přijal Jöckel vnitřně všechny normy s touto rolí související. Vzhledem k tomu, že se jako velitel opakovaně dopustil zločinného chování, nebylo pro něj možné, aby se od těchto norem a přesvědčení oprostil, a tím přijal vinu a odpovědnost za své zločiny. Pro porovnání bych uvedla dozorce Theodora Hohause, který nejprve přijal roli nacistického dozorce, když byl ale obeznámen se situací a s požadavky kladenými na dozorce Malé Pevnosti, tak nikdy vnitřně tuto roli nepřijal. Velmi lehce se pak od ní oprostil.

Co se týče otázky dobového tisku, tak mohu konstatovat, že se o proces velmi intenzivně zajímal. Všechna zkoumaná periodika silně vyjadřovala nenávist vůči Jöckelovi, která byla patrná z každého článku. Tato nenávist pak odpovídala postoji čtenáře, který v člancích z procesu tak mohl přečíst to, co očekával a chtěl číst. Při demonstraci této nenávisti pak periodika užívala silně expresivní výrazy.

Při zkoumání těchto periodik jsem informace v nich obsažené srovnávala s informacemi v protokolu z hlavního přelíčení, přičemž jsem několik informací vyhodnotila jako

nepravdivé. Šlo o informace, které pramenily z nepozornosti, či neprofesionality pisatele, ale také o silně nadnesené, či zcela nepravdivé údaje, které měly zvýšit šokující charakter článku.

Během psaní této práce vyvstávalo samozřejmě velké množství otázek, které vzhledem k rozsahu práce i časovému limitu nebylo možné zodpovědět. Ve svém dalším výzkumu bych se ráda věnovala procesům s bývalými dozorci Malé Pevnosti, které fond MLS Litoměřice také obsahuje. Dalším zajímavým tématem ke zkoumání by mohl být život Jöckelovi rodiny jak na Malé Pevnosti, tak po konci války.

12. Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1 – Heinrich Jöckel jako velitel na Malé Pevnosti

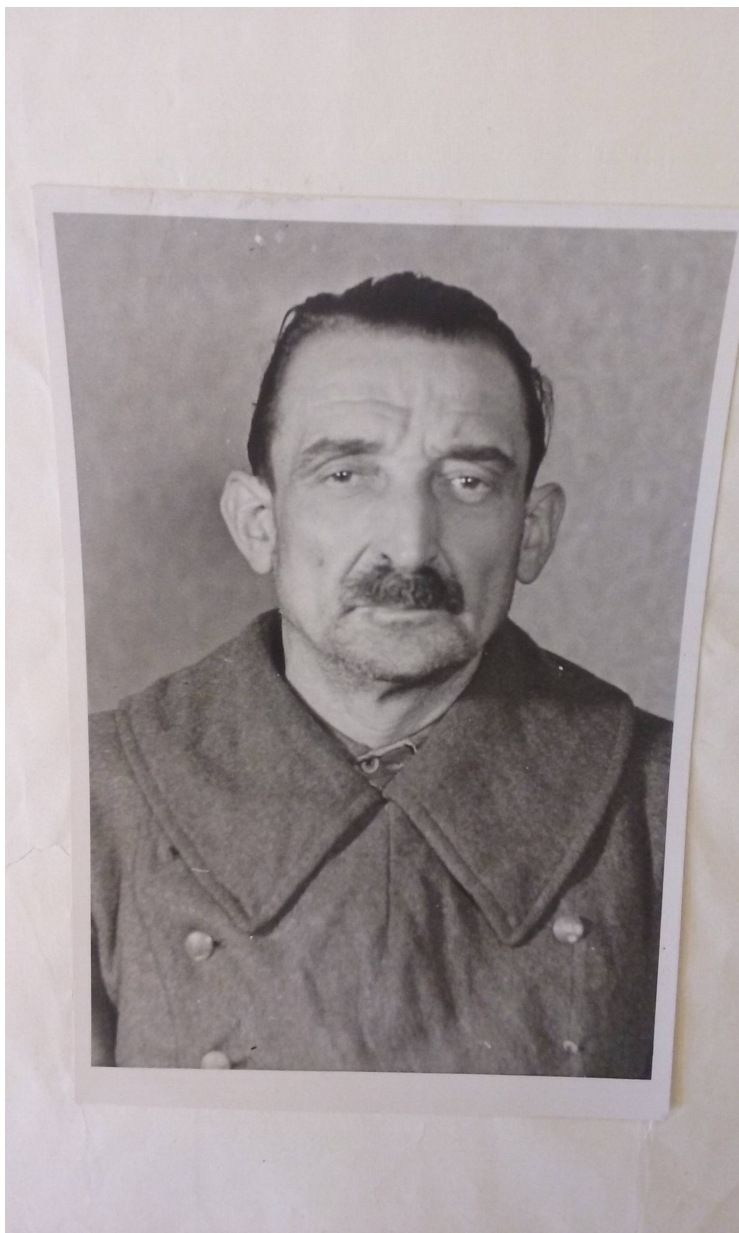
Příloha č. 2 – Heinrich Jöckel jako vězeň

Příloha č. 1

Zdroj: SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 71, Přílohy, s. 560

Příloha č. 2

Zdroj: SOA Litoměřice, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46, kr. 71, Přílohy, s. 558

13. Použitá literatura

Prameny:

- *Státní oblastní archiv Litoměřice*, fond MLS Litoměřice, Lsp 1200/46
- *Archiv Památníku Terezín*, Poznámky JUDr. Beneše, A 11065
- DRÁBEK, Jaroslav, *Z časů dobrých i zlých*, Naše Vojsko, Praha, 1992
- *Dekrety prezidenta Edvarda Beneše z roku 1945*, Adonia, 2002

Dobový tisk:

- *Rudé právo* 15. – 25. říjen 1946
- *Svobodné slovo* 15. – 25. říjen 1946
- *Lidová demokracie* 15. – 25. říjen 1946
- *Mladá fronta* 17. a 26. říjen 1946

Sekundární literatura:

- BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPLLOVÁ, Barbora, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Grada Publishing Press., 2011
- BLODIG, Vojtěch, LANGHAMEROVÁ, Miroslava, VAJSKEBR, Jan, *Malá Pevnost Terezín 1940 – 1945, Průvodce stálou expozicí v Muzeu Malé Pevnosti v Terezíně*, nakladatelství V Ráji, 2009
- BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost podle dekretu*, Nakladatelství Tilia, 1998
- FROMMER, Benjamin, *Národní očista: Retribuce v poválečném Československu*, Academia Praha, 2010
- GOFFMAN, Erving, *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*, Nakladatelství studia Ypsilon, 1999
- HES, Milan, *A brány se otevřely: Osvobození 1945: Dachau – Osvětim – Terezín*, Nakladatelství Epoque, 2015

- HROCH, Miroslav, *Úvod do studia dějepisu*, Státní pedagogické nakladatelství, n. p., Praha, 1985
- KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Portál Press., Praha, 2010
- KOTYZA, Oldřich, SMETANA, Jan, TOMAS, Jindřich, *Dějiny města Litoměřice*, Litoměřice: Město Litoměřice, 1997
- KUKLÍK, Jan, *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů: Dekrety prezidenta republiky, 1940 – 1945*, Linde Praha, a. s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2002
- KULIŠOVÁ, Táňa, *Malá Pevnost Terezín, Národní hřbitov, ghetto*, Svaz protifašistických bojovníků, nakladatelství Naše Vojsko, 1962
- LIŠKA, Otakar a kol., *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 -1989*, 2.vydání, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006
- ORSÁG, Petr, *Mediální text jako pramen: možnosti a limity jeho interpretace*, Prešovská univerzita, Prešov
- SMOLÍK, Josef, *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*, Grada Publishing Press., 2010
- STANĚK, Tomáš, *Tábory v českých zemích 1945-1948*, Tilia, 1996
- TOMÁŠEK, Dušan, KVAČEK, Robert, *Obžalovaná je vláda*, Praha: Thermis, 1999

Zdroje z internetu:

- BRISSET, Dennis, EDGLAY, Charles, *Death as theater, A dramaturgical analysis of the american funeral. Life As Theater: A Dramaturgical Sourcebook* [online]. 2. dopl. vydání. Transaction Publishers, 2005, s. 285-297 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://irasilver.org/wp-content/uploads/2011/08/Reading-Funerals-as-theater-Turner-Edgley.pdf>

- DRÁBAL, Jakub. *Poslušen zákonů své země a svého stavu: Obhajoba K. H. Franka očima jeho obhájce JUDr. Kamilla Reslera* [online]. Studentská vědecká a odborná činnost. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Praha, 2013 [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/6/4/219.pdf>
- Historie města Terezín. *Město Terezín* [online]. Terezín, 2008 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.terezin.cz/historie-mesta-terezin/d-136455/p1=2361>
- HOTOVÝ, Ondřej. *Góly padají proto, aby se slavily: dramaturgická analýza ritualizovaného jevu* [online]. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2013 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/124725/?lang=cs>
- *Litoměřický deník.cz: Konec II. sv. války v regionu Litoměřicko* [online], Litoměřice, 2015 [cit. 2016-02-15], dostupné z: http://litomericky.denik.cz/zpravy_region/konec-ii-sv-valky-v-regionu-20150505.html
- ŠILHANOVÁ, Jana. *Analýza rámcu Ervinga Goffmana* [online]. *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*, Charles University na Prague, Karolinum Press, 2008, s. 76 – 101, [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/reader.action?docID=10997454&ppg=5>
- ŠUBRT, Jiří. *Dramaturgický přístup Ervinga Goffmana. Sociologický časopis* [online]. 2001, s. 241 - 249 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2c620198dbbc47642609750b19634193e185d07_150_01-2SUBRT.pdf
- *Trial of Nazi Butcher Jockl (1946). Youtube* [online]. British Pathé, 2014 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=vxZdEsoh1xs>
- VOZDEK, Jakub, *Proces s K. H. Frankem před Mimořádným lidovým soudem v Praze*, [online]. Diplomová práce, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha, 2011 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: [file:///C:/Users/Administrator/Downloads/DPTX_2011_1__0_36857_0_80506%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Administrator/Downloads/DPTX_2011_1__0_36857_0_80506%20(1).pdf)

